

॥ अहम् ॥

अखिल भारतवर्षीय जैन श्वेताम्बर मूर्तिपूजक मुनिसम्मेलन-संस्थापित

श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समितितुं

मासिक मुखपत्र

श्री जैन सत्य प्रकाश

वर्ष ७]

क्रमांक ७८

[अङ्क ६

विक्रम संवत् १९६८ :

वीरनि. संवत् २४६८

: धर्मश्रीमान् १९४२

भाद्र पक्ष ०१) :

२ विवा २

: वैशाख १५

विषय-दर्शन

१ उपदेशरहस्यम्	:	सं. पू. मु. म. श्री जयंतविजयजी	:	३३३
२ दर्भावनी (डोभा)	:	पू. मु. म. श्री. यशुविजयजी	:	३३५
३ लुरानपुर	:	पू. मु. म. श्री. निरंजनविजयजी	:	३४६
४ श्री मांडवगढनी महत्ता	:	पू. मु. म. श्री. धुरंधरविजयजी	:	३४८
५ निस्तार (दूकी वार्ता)	:	रतिलाव दीपयंद देसाय	:	३५७
६ वडगच्छ कब हुआ ?	:	श्री पञ्चालालजी दुगड	:	३६१
७ सेरीसा तीर्थ	:	पू. मु. म. श्री. न्यायविजयजी	:	३६७

समाचार अने स्वीकार

३७२नी सामे

आ मासिक दरेक अंग्रेजी मखिनानी पंढरमी तारीजे प्रगट थाय छे. तेथी सरनामाना ईरकारना अजर नारमी तारीजे समितिना कार्यालये पहुँचाउवा.

लवाजम

वार्षिक जे इपिया

: छूटके बालु अंक-त्रालु आना

मुद्रक : कंकलबाध रवणबाध कोठारी; प्रकाशक : श्रीमन्नाथ गोकुण्डास शाह; प्रकाशन स्थान
श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समिति कार्यालय, जेशिगबाधनी वाडी, धीकांटा रोड, अमदावाद,
मुद्रणस्थान : सुभाष प्रिन्टरी, भीरगपुर रोड, अमदावाद.

॥ बोराय नोत्थं नमः ॥

श्री जैनसूत्रप्रकाश

[वर्ष ७... .. कंभांक ७८... .. अंक ६]

॥ उपदेशरहस्यम् ॥

[अपरनाम-गौतमकुलकम्]

संग्राहक-पू. मुनिमहाराज श्री जयन्तविजयजी

लुद्धा नरा अत्थपरा हवन्ति मूढा नरा कामपरा हवन्ति ।
 बुद्धा नरा खन्तिपरा हवन्ति मिस्सा नरा तिन्नि वि आयरन्ति ॥१॥
 ते पण्डिया जे विरया विरोहे ते साहुणो जे समयं चरन्ति ।
 ते सत्तिणो जे न चलन्ति धम्मा ते बंधवा जे वसणे हवन्ति ॥२॥
 कोहाभिभूया न सुहं लहन्ति माणंसिणो सोयपरा हवन्ति ।
 मायाविणो हुन्ति परस्स पेस्सा लुद्धा महिच्छा नरयं उर्वन्ति ॥३॥
 कोहो विसं किं अभयं अहिंसा माणो अरी किं हियमप्पमाओ ।
 माया भयं किं सरणं तु सच्चं लोहो दुहो किं सुहमाह तुट्ठी ॥४॥
 बुद्धी अचंडं भयए विणीयं कुट्टं कुसीलं भयए अकित्ती ।
 संभिन्नचित्तं भयए अलच्छी सच्चे ठियं संभयए सिरी य ॥५॥
 चयन्ति मित्ताणि नरं कयग्धं चयन्ति पावाइं मुणिं जयन्तं ।
 चयन्ति सुकाणि सराणि हंसा चएइ बुद्धी कुविअं मणुस्सं ॥६॥
 अरोइ अत्थं कहिए विलावो असंपहारे कहिए विलावो ।
 विखित्तचित्तो कहिए विलावो बहं कुसीसे कहिए विलावो ॥७॥
 दुद्धाहिवा दंडपरा हवन्ति विज्जाहरा मंतपरा हवन्ति ।
 मुक्खा नरा कोहपरा हवन्ति सुसाहुणो तत्तपरा हवन्ति ॥८॥

[३३४]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[५४ ७]

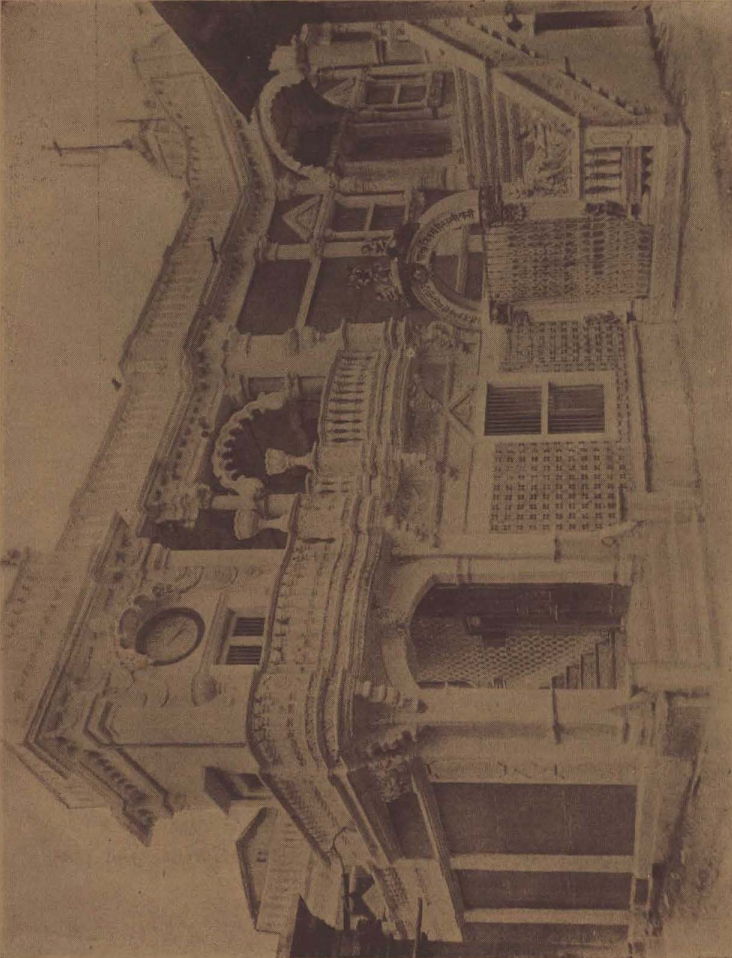
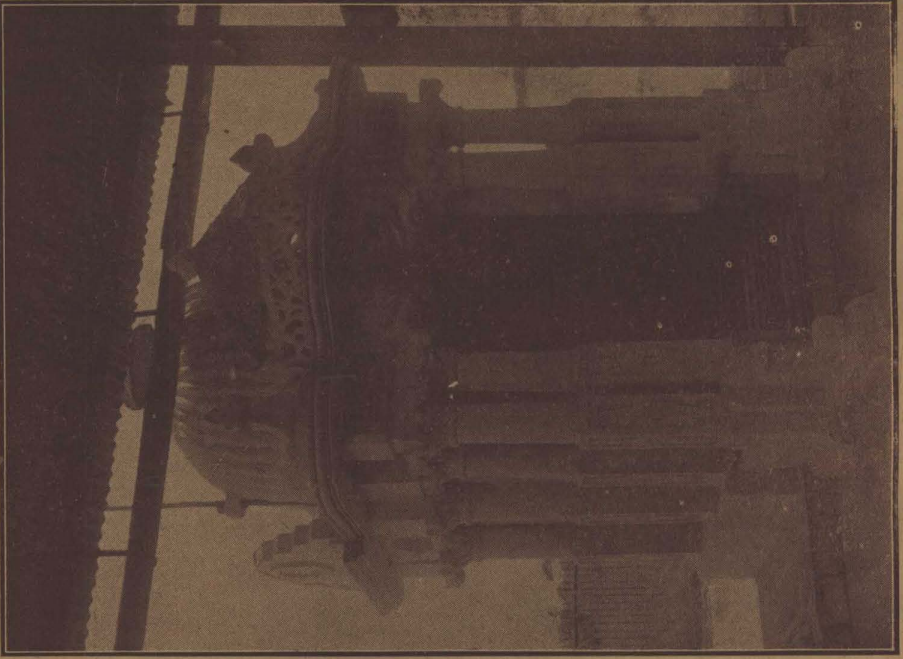
सोहा हवे उगगतवस्स खंती समाहीजोगो पसमस्स सोहा ।
 नाणं सुझाणं चरणस्स सोहा सीसस्स सोहा विणए पविती ॥९॥
 अभूसणो सोहइ बम्भयारी अकिंचणो सोहइ दिक्खधारी ।
 बुद्धीजुओ सोहइ रायमंती लज्जाजुओ सोहइ एगपत्ती ॥१०॥
 अप्पा अरी होइ अणवट्ठियस्स अप्पा जसो सीलमओ नरस्स ।
 अप्पा दुरप्पा अणवट्ठियस्स अप्पा जिअप्पा सरणं गई य ॥११॥
 न धम्मकज्जा परमत्थि कज्जं न पाणिहिंसा परमं अकज्जं ।
 न पेमरागा परमत्थि बंधो न बोहिलाभा परमत्थि लाभो ॥१२॥
 न सेवियव्वा पमया परक्का न सेवियव्वा पुरिसा अविज्जा ।
 न सेवियव्वा अहिमानहीणा न सेवियव्वा पिसुणा मणुस्सा ॥१३॥
 जे धम्मिया ते खलु सेवियव्वा जे पंडिया ते खलु पुच्छियव्वा ।
 जे साहुणो ते अभिवन्दियव्वा जे निम्ममा ते पडिलाभियव्वा ॥१४॥
 पुत्ता य सीसा य समं विभत्ता रिसी य देवा य समं विभत्ता ।
 मुक्खा य तिरिक्खा य समं विभत्ता मुआ दरिदा य समं विभत्ता ॥१५॥
 सव्वा कला धम्मकला जिणाइ सव्वा कहा धम्मकहा जिणाइ ।
 सव्वं बलं धम्मबलं जिणाइ सव्वं सुहं धम्मसुहं जिणाइ ॥१६॥
 जुए पसत्तस्स धणस्स नासो मंसे पसत्तस्स दयाइ नासो ।
 मज्जे पसत्तस्स जुसस्स नासो वेसापसत्तस्स कुलस्स नासो ॥१७॥
 हिंसापसत्तस्स सुधम्म-नासो चोरी पसत्तस्स सरीर-नासो ।
 तहा परत्थीसु पसत्तयस्स सव्वस्सनासो अहमा गई य ॥१८॥
 दाणं दरिदस्स पहुस्स खंती इच्छानिरोहो य सुहोइयस्स ।
 तारुन्नए इंदियनिगहो य चत्तारि एयाणि सुदुकराणि ॥१९॥
 असासयं जीवियमाहु लोए धम्मं चरे साहुजणोवइहं ।
 धम्मो य ताणं सरणं गई य धम्मं निसेवित्तु सुहं लहंति ॥२०॥

શ્રી લોહણ પાર્શ્વનાથની પ્રાચીન પ્રતિમા, ડભોઇ.

[જુઓ પૃષ્ઠ ૩૩૭ તથા ૩૩૯]

ડભોઈના જિનમંદિરમાં રહેલી આ શ્યામ રંગની પ્રતિમા અર્ધપદ્માસનરથ છે એ એની વિશેષતા છે. ગુજરાતમાંની શ્રીપાર્શ્વપ્રભુની આ અર્ધપદ્માસનરથ શ્યામ પ્રતિમા, માળવામાંની મકસીજી તીર્થમાંની શ્રીપાર્શ્વપ્રભુની અર્ધપદ્માસનરથ શ્યામ પ્રતિમા, વરાડમાંની અંતરીક્ષથી તીર્થમાંની શ્રીપાર્શ્વપ્રભુની અર્ધપદ્માસનરથ શ્યામ પ્રતિમા અને મધ્યપ્રાંતમાંની ભાંડક તીર્થમાંની શ્રીપાર્શ્વપ્રભુની અર્ધપદ્માસનરથ શ્યામ પ્રતિમા, આમ જુદાં જુદાં સ્થળોએ રહેલી આ અર્ધપદ્માસનરથ શ્યામ પ્રતિમાઓની એકસૂત્રતા શોધવામાં આવે તો જરૂર જાણવા યોગ્ય હકીકત મળી રહે.

શ્રી લોહણ પાર્શ્વનાથજી નૂતન લબ્ય જિનમંદિર, હોલિ. જુઓ પૃષ્ઠ ૩૩૭, ૩૩૮ ↑]
 [મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજજી સમાધિસ્થળ. જુઓ પૃષ્ઠ ૩૪૦ →

પ્રાચીન તીર્થ દર્ભાવતી (ડભોઇ)

લેખક: પૂ. મુનિમહારાજ શ્રી ચતુરવિજયજી.

વડોદરાથી રેલ્વે તથા મોટર રસ્તે ૧૯ માર્ચલ પૂર્વમાં કસ્યાપ ડભોઇ ગામ આવેલ છે. આ ગામ ક્યારે વસ્યું અને કાણે વસાવ્યું તે સંબંધી ચોક્કસ ઐતિહાસિક નિર્ણય નથી. કેટલાકોની માન્યતા એવી છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહે આ શહેર વસાવેલ છે. સિદ્ધરાજનું રાજ્ય વિક્રમ સંવત ૧૧૫૦ થી ૧૧૯૯ વચ્ચે સુપ્રસિદ્ધ છે.

ડભોઇનું સંસ્કૃત નામ દર્ભાવતી^૧, દર્ભાવતીર અને દર્ભાકાંઠાગ્રામ વગેરે છે. એની સ્થાપના, સ્થાપત્ય, શિલાલેખો અને ફોટાઓ વગેરે ગાયકવાડ સરકાર તરફથી મુદ્રિત થયેલા- (૧-૨-૩) ડભોઇનાં પુરાતન કામો; ગુજરાતી, અંગ્રેજી, ઉર્દૂ અને (૪) Antiquities of Dabhoi in Gujarat by Vargus L. L. L. C. I. E. Director General of the Archaeology Esqr. ૧૮૮૮ માં છપાઈ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલ છે. જેમાં કાલિકાના મંદિરના અને તળાવની અંદરના જૂના મંદિરના દેખાવોના નકશાઓ પણ આપેલા છે, તેથી મારા આ લેખનો ઉદ્દેશ માત્ર જૈન ઐતિહાસિક બાબતોનું દિગ્દર્શન કરાવવાનો છે.

શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિનો જન્મ-જૈન સાહિત્ય તરફ દિગ્દિપાત કરતાં ડભોઇ અંગે પ્રાચીનમાં પ્રાચીન હકીકત શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિના^૪ જન્મસંબંધી ઉપલબ્ધ થાય છે તે આ પ્રમાણે-

સા દબ્મવહ નયરી નયરસેહરત્તં સયા સમુવ્વહહ ।

જીણ તુહ પુરિસસેહર ! જમ્મદિનમહામહો જાઓ ॥

૧. શ્રીવૈદ્યનાથામક્રુતાંતકસ્ય સ્નાનેન કાશ્મીરજકર્દમેન । સ્વર્ગાયતે દર્ભાવતી સદા આ તસ્યાં લિલ્લેલ સ્થિતરાણકેન ॥ પા. સુ. પ. ૧૧૬ ॥ શ્રીમદ્ગણહિલપુર-મૃગપુર-સ્તમ્ભનકપુર-સ્તમ્ભતીર્થ-દર્ભાવતી ધવલક્ષ્મપ્રમુખનગરેષુ (પ્રા. જૈ. સં. ભા. ૨ નં. ૩૯, ૪૦, ૪૩,) લાટદેશાલંકારિણી સકલ-જનમનોહારિણી વિવિધધાર્મિકજન.....દર્ભાવતીસ્થાને ।

૨. Patan catalogue of manuscripts Pages 48,196,334
દર્ભાવતી પ્રભુતિ ચતુરશીતિ:-કાવ્યશિક્ષા, વિનયચંદ્રકૃત સં. ૧૨૯૨ વર્ષે ચોપ શુદિ ૫ શુરૌ અઘેહ શ્રી દર્ભાવત્યાં પા. ૩૩૪

૩. જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ, પૃ. ૪૯૯, પેરી ૦ ૬૮૭

૪. વિશેષ માટે જુઓ પં. બેચરદાસનો લેખ ‘શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ’ અને શ્રીવાદિદેવસૂત્રકૃત ‘શ્રી મુનિચંદ્રસૂત્રિગુણવૃત્તિ’ અપભ્રંશમાં (પ્ર. જૈ. શ્વે. કા. ૯૨૯૩ પુ. ૧૩ અંક ૬ થી ૧૧ પુ. ૩૨૪ થી ૩૩૫), દેવેન્દ્ર નરકેન્દ્ર પ્રકરણવૃત્તિની પ્રસ્તાવના (પ્ર. જૈ. આ. સભા), મુનિસુદાસકૃત, ગુર્વાવલી, પ્રભાવકથરિત્રાંતર્ગત વાદિદેવસૂત્રિપ્રબંધ, (નં. ૨૧) જૈ. સ્તો. સં. ની ભૂમિકા વગેરે.

[૩૩૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

આ ઉદ્દેશ્ય એમના જ શિષ્ય સમર્થ વિદ્વાન શ્રી વાદિદેવસૂરિજીએ કરેલો હોવાથી ખાસ વિશ્વસનીય ગણાય.

શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિજી તપાગચ્છીય શ્રીયશોભદ્રસૂરિના શિષ્ય અને પ્રખર વિદ્વાન હતા. એમણે રચેલા સ્વતંત્ર ગ્રંથો અને વૃત્તિગ્રંથો અનેક છે, પરંતુ અત્ર અપ્રસ્તુત હોવાથી તેની નોંધ લેતો નથી. (જુઓ અમારા તરફથી પ્રકાશિત જૈન સ્તોત્ર સદોહની ભૂમિકા.)

એમનો સ્વર્ગવાસ વિક્રમ સંવત ૧૧૭૮ ના કા. વદિ ૫ પાટણમાં થયેલો; જુઓ—

સચ્ચં સા કસિણચ્ચિય કત્તિયમાસસ્સ પંચગી કસિણા ।

ચેત્તંતરં વ સૂરો જીહ તં સંગમહીણો ॥

एकारस अदुत्तर संवच्छरकाल ! पडउ तुह कालो ।

जससेसं जेण तए तं मुनिरयणं कयं पाव ! ॥

ગુ. વિ. વિ. ગા. ૩૯-૪૦^૬

કિલ્લો—તપાગચ્છીય શ્રી જિનકર્ષ ગણિ વસ્તુપાળચરિત્ર સર્ગ ૩માં જણાવે છે કે—

ગૂર્જરેશ વીરધવળનો મંત્રી વસ્તુપાળનો લઘુ બંધુ તેજપાળ ગોધરા નરેશ ધુધુલનો વિજય કરી પાછા ફરતાં ઋદ્ધિઓ વડે વિદ્વાર્ધા જેવી દર્બાવતી (ડમોષ) નગરીએ પહોંચ્યા. ત્યાંના નિવાસી લોકોને ખીળાં પ્રયોજનો બૂલી પશ્ચિપતિ રાગના લયની શંકારૂપી શંકુની વ્યથાથી આકુલ જોઇને હુદ્દિમાન મંત્રી તેજપાળે નગરીની આસપાસ મળરાજ વગેરે રાજાઓની મૂર્તિઓ વડે સ્ફુરતા ઉદયવાળો, આકાશને સ્પર્શ કરતો (ઉચ્ચ) વિવિધ રચનાવાળો, સળંગતોને શરણરૂપ (રક્ષક થાય તેવો), નિરાધાર માર્ગ (આકાશ)માં જનારા દેવાને વિશ્રામ માટે હોય તેવો કિલ્લો કરાવીને સૂર્ય જેમ અંધકારના સમૂહને દૂર કરે તેમ તેની સંધળી બીતિને દૂર કરી. કેમકે તેવા ઉત્તમ પુરુષોનો જન્મ પ્રાણિઓના સુખ માટે હોય છે.

જૈન દેશસર—તે મંત્રીએ ત્યાં ત્રણે જગતનાં નેત્રોને અમૃતાંજન જેવું, ચોતરફ રહેલાં ૧૭૦ જિનેન્દ્રોનાં મંદિરો વડે ફરકતી જ્વળઓથી શોભતું, સોનાના કળશો વડે અંકિત થયેલ, તોરણ સહિત, પૂર્વજેની મૂર્તિઓથી યુક્ત, કૈલાસ પર્વતના જેવું, પાર્શ્વ-જિનેશ્વરનું ચૈત્ય રચાવ્યું હતું. તે મંદિરના વલ્લનકમાં હાથી ઉપર આરૂઢ થયેલી, રૂપાના કૂસોની માળા હાથમાં લઇને રહેલી, સચિવેશની માતા કુમારદેવી યુગાદીશ પ્રભુની માતા (મરૂ દેવી) જેવી વિરાજે છે.

૫. એમનો જન્મ પ્રાગવાઠ વણિક કુળમાં યુજરાતના મહાહત ગામમાં સં. ૧૧૪૩ માં થયો હતો. ૧૧૫૨ માં નવ વર્ષની વયે લગ્નમાં દીક્ષા, સં ૧૧૭૪ માં આચાર્ય પદ પામ્યા હતા. એમણે પ્રમાણુનયતત્ત્વલોક અને તે ઉપર સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ સ્વાદ્વાદરનાકર નામે ૮૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણુ રચી હતી. પાટણમાં દિગંબરાચાર્ય કુમુદચંદ્રને વિજય કરી જયપતાકા મેળવી હતી. સ. ૧૨૦૪ માં ફલવર્ધિ (કુળોધી) ગામમાં પાર્શ્વનાથની અને આરાસણમાં શ્રી નેમનાથના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને સં. ૧૨૨૬ માં કુપારપાળના રાજ્યમાં સ્વર્ગવાસી થયા હતા.

૬. ઋ. કે. સંસ્થા રતલામ દ્વારા પ્રકાશિત પ્રકરણમય પ્રકરણ સમુચ્ચય પૃ. ૪૬-૪૭.

અંક ૬]

દર્શાવતી (ડોહા)

[૩૩૭]

વૈદનાથ મહાદેવ અને તેની પાસે જૈન ચૈત્ય—વૈદનાથ નામના શિવ મંદિર ઉપરથી માળવાના રાજાએ જૂનાં સુવર્ણનાં શિખરો [કળશો] ઉપાડી જવાથી ચૌલુક્ય રાજા વીરધવળના હૃદયને આનંદિત કરવાની ઇચ્છાથી ૨૧ નવાં સુવર્ણ શિખર ચઢાવ્યાં,^૭ અને સૂર્યદેવની નવી મૂર્તિ પધરાવો વૈદનાથ મહાદેવના ગર્ભગૃહની આગળ પોતાના રાજા (વીરધવળ)ની મૂર્તિ, તેની પ્રિયતમા (જયતલ દેવી)ની મૂર્તિ, પોતાના લઘુ બંધુની અને જ્યેષ્ઠ બંધુની મૂર્તિ તથા પોતાની મૂર્તિ સાથે જૈન ચૈત્ય કરાવ્યું. ત્યાં નવ બંડવાળી ધરાનો ઉદ્યોત કરવામાં સૂર્ય જેવા સોનાના પવિત્ર નવ કળશો કરાવ્યા હતા. ત્યાં કિલ્લાના પશ્ચિમ અને ઉત્તર દ્વાર પર પોતાના કીર્તિમંડળનો પાઠ કરનારી બે પ્રશસ્તિઓની સ્થાપના કરી હતી. (જે ૧૧૬ શ્લોકાત્મક હતી અને હજુ ખંડિત સ્વરૂપમાં ત્યાં વિદ્યમાન છે. જુઓ 'ડોહાનાં પુરાતન કામો'.)

વાપી—વળી સ્વાદુ પાણીથી શોભતી સ્વયંવર મહાવાપી કરાવીને પૃથ્વીને નવીન અમૃતના આસ્વાદવાળી કરી હતી.

તોરણ અને ધર્મમાંડવી—વૈદનાથ મહાદેવના મંદિરના ઉત્તર દ્વાર આગળ સફેદ પાષાણો વડે બંધી તોરણ રચાવ્યું હતું અને રાજમંદિરની સામે મંત્રીશ્વર વસ્તુપાળે બે માળવાળી સોનાના કળશથી શોભતી ધર્મમાંડવી કરાવી હતી.^૮ મંત્રીશ્વર વસ્તુપાળે દેહવિભવ વિક્રમ સંવત ૧૨૯૮માં થયો અને તેજપાળ સંવત ૧૩૦૮માં પરલોકવાસી થયા હતા. તેઓ વીસલદેવના મંત્રી હતા.

પેથડ કુમારે કરાવેલું જિનચૈત્ય—સંવત ૧૩૨૦ ની આસપાસ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ માંડવગઢના પેથડકુમારે તપાગચ્છીય શ્રી ધર્મધોષસૂરીશ્વરજીના ઉપદેશામૃતથી બિન્નબિન્ન ૮૩ સ્થળોમાં જિનમંદિરો બંધાવ્યાં હતાં તેમાં દર્શાવતી (ડોહા)માં પણ જિનચૈત્ય કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ નબરે પડે છે. જુઓ—ભારતીપત્તને તારાપુરે દર્શાવતીપુરે ।

આ સર્વ દેરાસરો અત્યારે અસ્તિત્વમાં નથી, પરંતુ જુમ્મામસ્જિદ તથા મહાલક્ષ્મીજી અને કલિકામાતાનું મંદિર તેનાં અવશેષો મનાય છે. ત્યાં હજુ પણ બારીક દૃષ્ટિએ તપાસતાં જૈનત્વની નિશાનીઓ મળે છે.

વિદ્યમાન દેરાસરો : તેમાંનું લોહણ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર—હાલમાં અત્રે જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક શ્રાવકો (સર્વ વીસાશ્રીમાળી)ની વસ્તી ૧૫૦૦ માણસની છે. તેમને ધર્મક્રિયા નિમિત્તે તથા સાધુ સાધ્વીના આશ્રયાર્થે ૪ વિશાલ ઉપાશ્રયો છે. વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક અભ્યાસ માટે શ્રી આત્મારામજી જૈન પાઠશાળા (સં. ૧૯૫૨થી) સતત ચાલુ છે. સાધર્મિક વાસ્તવ્યાદિ અર્થે બે વાડીઓ તથા ચાતુજીઓ માટે પણ સગવડતાવાળું આ સ્થળ છે. અહીં અત્યારે આઠ દેરાસરો વિદ્યમાન છે. તેમાં જૂનામાં જૂનું ૧ શ્રી લોહણ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર ગણાય છે. તેના અંગે કિંવદંતી એવી છે કે—સાગરદત્ત નામે સાર્થવાહ ફરતો ફરતો દર્શાવતી આવ્યો. તેને રોજ પૂજા કરવાનો નિયમ હતો, તે પ્રતિમાજી પોતાના સ્થળે વિસરી જવાથી તેણે બોજન કયું નહીં. પછી વેળુની પ્રતિમા બનાવી પૂજન કરી બોજન કયું

૭ જુઓ સુકૃતસંકીર્તન સ. ૧૧, શ્લોક. ૩૩.

૮. આ હકીકત પં. લા. લ. ગાંધીકૃત 'તેજપાળનો વિજય' ઉપરથી લીધી છે.

[૩૩૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૫૫ ૭]

અને પ્રતિમાજી કૂવામાં પધરાવી. પણ કૂવામાં તે પ્રતિમાજી પિગળી નહિ, ને અખંડ રહી. કેટલાક કાળે પાછો સાર્થવાહ ફરતો ફરતો ત્યાં આવ્યો. તે વારે રાતના અધિષ્ઠાયકે સ્વપ્ન આપ્યું. તેથી સૂતરને તાંતણે બાંધી પ્રભુને પ્રભાતમાં બહાર કાઢ્યા. સર્વ જનને અત્યંત આનંદ થયો. પછી મોટું દેરાસર બંધાવી આ પ્રતિમાજી પ્રતિષ્ઠિત કર્યા. પ્રતિમાજી અર્ધ પચાસને ધણી જ અમ્ભારિક અને પ્રભાવિક છે. લોહની માફક વજ્ર સમાન હોવાથી લોહણ પાર્શ્વનાથ નામ રાખ્યું. જે કૂવામાંથી પ્રભુજી પ્રગટ થયેલા તે કૂવો મહાલક્ષ્મીજીના મંદિર આગળ છે. આ લોહણ પાર્શ્વનાથનું પ્રાચીન સ્તવન વાંચવામાં આવેલ છે, પરંતુ હાલ મારી પાસે ન હોવાથી તે અત્રે ઉદ્ધૃત કરવા અશકત છું. સ્વ. શા. મુ. સુનિશ્ચી હંસવિભ્યજી મહારાજકૃત તો હંસવિનોદમાં મુદ્રિત છે. સં. ૧૯૯૦માં જીર્ણોદ્ધાર કરાવી દેરાસર દેવવિમાન સમાન બનાવેલ છે.

પ્રાચીન તીર્થમાળાઓમાં શ્રી લોહણ પાર્શ્વનાથનો ઉલ્લેખ નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે—

‘લોહણ તિપરી નણીયે, ઉથામણે હો મહિમા બંડાર.’

—ગોડીપાર્શ્વનાથ સ્તવન, ત્રિનયકુશળકૃત (વિ. સં. ૧૬૬૮)

‘જગતવલ્લભ [૨૭] કલિકુંડ [૨૮] ચિંતામણિ (૨૯) લોહણા’ (૩૦)

—પાર્શ્વદેવ નામમાલા, ઉત્તમવિભ્યજીકૃત (વિ. સં. ૧૮૮૨)

લોહન પાર્શ્વનાથજીના આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર વિ. સં. ૧૯૯૦ના બીજા વૈશાખ શુદ્ધ ૧૦ થયો, તેનો લેખ દેરાસરના મુખ્ય દ્વાર ઉપર કાતરેલો છે તે આ પ્રમાણે છે:

વીર સંવત ૨૪૬૦ આત્મસંવત ૩૮ વન્દે વીરમ્ । અતિ પ્રાચીન શ્રી લોહનપાર્શ્વનાથજિનચૈત્યસ્ય જીર્ણોદ્ધારઃ શ્રી દર્માવતી (હમોઈ)વાસ્તવ્ય સકલ શ્રીશ્વેતામ્બર વિજયદેવસૂરસંઘેન કૃતઃ । પ્રતિષ્ઠિતાનિ તત્રોપરિતનભૂમૌ શ્રીશીતલનાથાદિ જિનચિમ્બાનિ વિક્રમસંવત ૧૯૯૦ દ્વિતીય વૈશાખ શુક્લ દશમ્યાં વૃદ્ધસ્પતિ વાસરે તપાગચ્છીય ન્યાયામ્બોનિધિ શ્રોમદ્ વિજયાનન્દસૂરિશ્વર પટ્ટધરૈઃ આચાર્ય શ્રીવિજયવલ્લભસૂરિમિરિતિ ।

આઠે જિનમંદિરોમાંની પ્રતિમા આદિની વિગત

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૮ના પોષ શુદ્ધ ૧૫ કબોળનાં આઠે જિનમંદિરોમાં નીચે મુજબ પ્રતિમાજી હતાં—

[૧] સુનિસુવ્રતસ્વામીનું દેરાસર—પાષાણની પ્રતિમા ૧૪, ધાતુની પંચ તીર્થી ૭, ધાતુનો ચોવીશવટો ૧, ધાતુની પ્રતિમા ૮, સ્ફટિકરતનની પ્રતિમા ૧, આત્મા-રામજી મહારાજની મૂર્તિ ૧, શ્રી ગૌતમસ્વામીની પાષાણની મૂર્તિ ૧, સુનિસુવ્રતસ્વામીની અધિષ્ઠાયિકા દેવીની મૂર્તિ એક. કુલ મૂર્તિ ૩૪.

[૨] શ્રી વર્માનાથસ્વામીનું દેરાસર—પાષાણની પ્રતિમા નીચે ૬ અને ઉપર ૧૩, પંચતીર્થી ૧૧, ચોવીશવટો ૧, ધાતુની પ્રતિમા ૧૦, ચક્રેશ્વરી માતાની મૂર્તિ ૧, દેવીની મૂર્તિ ૧, અધિષ્ઠાયિક દેવીની મૂર્તિ ૧, કાઉસગિમયા પાર્શ્વપ્રભુની મૂર્તિ ૧. કુલ ૪૯.

અંક ૬]

હર્ષાવતી (ડોહા)

[૩૩૬]

[૩] શ્રી આદીશ્વર ભગવાનનું દેરાસર—પ્રાણાણની પ્રતિમા ૧૦, ચોવીસવટો ૧, પંચતીર્થી ૪, ધાતુપ્રતિમા ૨૧. કુલ મૂર્તિ ૩૬.

[૪] શ્રી લોહન પાર્શ્વનાથનું દેરાસર—આ મંદિર બે માળનું છે. તેમાં નીચેના માળમાં શ્રી લોહન પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા મૂળનાયક તરીકે બિરાજમાન છે અને ઉપરના માળમાં શ્રીશીતળનાથજી મૂળનાયક છે. આ મંદિરમાં આ પ્રમાણે પ્રતિમા છે—પ્રાણાણની મૂર્તિ ૧૫, ધાતુની મૂર્તિ ૧૧, પાણાણના કાઉસગિયા ૪, ધાતુની પંચતીર્થી ૪, ધાતુના ચોવીસવટો ૩, શાંતિનાથનો ચોવીસવટો ૧, શાંતિનાથની મૂર્તિ ૧, ચાંદીના સિદ્ધચક્ર ૯, ધાતુના અષ્ટમંગળ ૨, ધાતુનાં યંત્રો ૧૦, ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો યંત્ર ૧, શ્યામ પાણાણની પ્રતિમા ૧, પાણાણના ધરણેન્દ્ર—પદ્માવતીની મૂર્તિ ૧, શીતલનાથની શાસનદેવી પાણાણની ૧, પાણાણની નાની પાદુકા ૧, પિત્તલની દેવીની પ્રતિમા ૧, ચાંદીની પાદુકા ૧, કુલ મૂર્તિ ૬૭. અહીં બહાર મણિ-બદ્ધનો ગોખલો છે. નીચેના માળમાં મૂળ નાયક શ્રી લોહન પાર્શ્વનાથની શ્યામ પ્રતિમા અને તેની જમણી બાજુ શ્રી. શાંતિનાથ તથા ડાબી બાજુ શ્રી. આદીશ્વર ભગવાનની પ્રતિમા છે. ગભારા બહાર પાણાણનો સિદ્ધચક્રનો પટ લીંતમાં જડેલો છે.

(૫) શ્રી સામળા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર—આ દેરાસર પ્રાચીન છે. આનું ઐતિહાસિક વૃત્તાંત કંઈપણ પ્રાપ્ત થતું નથી. લોકવાયકા અનુસાર ગંધારવાળાએ આ દેરાસર બંધાવેલ કહેવાય છે. હજુ પણ અમુક કુટુંબ ગંધારિયાના નામે ઓળખાય છે અને ધ્વજ-ફંક વગેરે ચઢાવવામાં હકદાર ગણાય છે. આ મંદિરના ઉપરના ભાગમાં શ્રી. સામળા પાર્શ્વનાથજી મૂળનાયકજી તરીકે છે અને ત્યાં ગભારામાં આ પ્રમાણે પ્રતિમાઓ છે—

મૂળનાયક સામળા પાર્શ્વનાથ (ઉપર), પાણાણના પ્રતિમાજી ૨૧, સિદ્ધચક્ર ૧૧ (૨ પિત્તલનાં ૯ ચાંદીના), ચોવીસ વટા ધાતુના ૨, પંચતીર્થી ધાતુની ૧૦, ધાતુના પ્રતિમાજી ૫૮, ચોમુખજી ધાતુના ૧, યંત્રો વગેરે ૬, ધંટાકર્ણ (ચાંદીનું) ૧, અષ્ટમંગળ ધાતુનું ૧, દેવીની મૂર્તિ (ધાતુની) ૧, કુલ મૂર્તિ ૧૧૨ છે. ગભારા બહાર ચરોત્રવિજયજી મહારાજની પ્રતિમા ૧ (સં. ૧૯૮૫માં પ્રતિષ્ઠિત), સિદ્ધચક્રજીનો પટ ૧, સમેતશિખરજીનો પટ ૧, ચક્રેશ્વરીનો ગોખલો ૧, પદ્માવતીનો ગોખલો ૧, ચોકમાં વિજયહીરસૂરિની પાદુકા ૧, ૯ લોંચરામાં પાણાણના પ્રતિમાજી ૩, વિહરમાન વીશી પાણાણની ૧, ચોવીસી પાણાણની ૧. ચોમુખજી પાણાણના ૧, ચોવીસ જિનમાતા પાણાણની ૧, કાઉસગિયા શ્યામ ૨, કાઉસગિયા સફેદ ૨.

[૬] જૂના શાંતિનાથનું દેરાસર—મૂળ ગભારામાં આ પ્રમાણે મૂર્તિઓ છે—પાણાણના પ્રતિમાજી ૬, ધાતુના પ્રતિમાજી ૫, પંચતીર્થી (ધાતુની) ૩, સિદ્ધચક્ર (ચાંદીના) ૪, સિદ્ધચક્ર (ધાતુના) ૧, અષ્ટમંગળ ધાતુના ૧. કુલ ૨૦. ડાબી બાજુના ગભારામાં—આમાં મૂળનાયક સુમતિનાથજી; પાણાણની પ્રતિમા ૩, પાણાણના કાઉસગિયા

૯ આ દેરાસરના ચોકમાં શ્રી હીરવિજયસૂરિજી મહારાજની પાદુકા છે. તેનો લેખ આ પ્રમાણે છે. “સંવત ૧૭૭૩ વર્ષે પોષ વદિ ૬ શુક્રે તપામચ્છાધિરાજ શ્રી ૫. શ્રી. વિજયહીરસૂરિપાદુકે સુરત-બંદરવાસ્તવ્ય ઓસવાલજ્ઞાતીય વાસ્તા માર્યા શ્રીલાઈ સુત દેવકરણ મગિની શા સહસકરણ માર્યા...।

[૩૪૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

૨, ચોવીસવટા (ધાતુના) ૨, સિદ્ધચક્ર (ધાતુના) ૨, પ્રતિમાજી (ધાતુના) ૫, નાનું ચંત્ર (ધાતુનું) ૧, અષ્ટમંગળ (ચાંદીનું) ૧. કુલ સોળ. જમણી બાજુના ગભારામાં— મૂળનાયક વાસુપૂજ્યજી છે. પાષાણુની પ્રતિમા ૩, ચોવીસવટા (ધાતુના) ૨, શાંતિનાથ ધાતુના ૧, સિદ્ધચક્ર ૨ (ચાંદીના ૧ ધાતુના ૧), અષ્ટમંગળ ધાતુના ૧, ચંત્ર ધાતુનું ૧, પ્રતિમાજી ધાતુની ૭. કુલ સત્તર. પશ્ચિમ તરફનો ગભારો—મૂળ નાયક ધર્મનાથજી, પાષાણુના પ્રતિમાજી ૩, પ્રતિમાજી ધાતુના ૧, પંચતીર્થ ધાતુની ૧, શાંતિનાથ ધાતુના ૧, સિદ્ધચક્ર ધાતુના ૨, અષ્ટમંગળ ધાતુના ૧, સિદ્ધચક્ર ચાંદીના ૨. કુલ અગિયાર. ભીતમાં કોતરેલા પંચો વગેરે—૧ સમેતશિખરનો પટ (ધર્મનાથના ગભારા બહાર), ૧ શત્રુજયની ટૂંકનો દેખાવ (પાષાણુનો, ગભારા બહાર), ૧ તારંગાની ટૂંકનો પટ (પશ્ચિમ દિશાની ભીંતે) કોતરેલો, ૧ અષ્ટાપદજીનો પાષાણુનો પટ (પૂર્વ દિશાએ), ૧ નંદીશ્વર દીપ પાષાણુનો પટ (પૂર્વ દિશાએ). ૧ ગિરનારજીની ટૂંકનો નકશો ચીતરેલો ૧. શત્રુજયગિરિનો પટ ચીતરેલો, દેરાસરની બહાર છબ્બમાં શ્રી મણિભદ્રજીનો ગોખલો.

(૭) નવા શાંતિનાથજીનું દેરાસર—આ દેરાસરમાં મૂળનાયક શાંતિનાથજી, જમણી બાજુ ચંદ્રપ્રભ, ડાબી બાજુ મહાવીરસ્વામી છે. આમાં પ્રતિમા આ પ્રમાણે છે, પાષાણુની પ્રતિમા ૧૦, ધાતુની પ્રતિમા ૨, ચોવીસવટો ધાતુનો ૧, પંચતીર્થ ધાતુની ૧, સિદ્ધચક્ર ધાતુના ૩, અષ્ટમંગળ ધાતુના ૧૦, કુલ અઠાર. ગભારા બહાર—પૂર્વ દિશાએ પદ્માવતી દેવી (ગોખલામાં), સમેતશિખર પાષાણુમય પટ, ગિરનારનો પાષાણુમય પટ, સિદ્ધચક્રજીનો પાષાણુમય પટ, અષ્ટાપદજીનો પાષાણુમય પટ, શિખરજીનો સાદો પટ.

(૮) ચંદ્રપ્રભજીનું દેરાસર—મૂળનાયક ચંદ્રપ્રભસ્વામી છે. આમાં પ્રતિમાજી આ પ્રમાણે છે. પ્રતિમાજી પાષાણુની પ્રતિમા ૧, શ્યામ પાષાણુની પ્રતિમા ૧, ચોવીસી ધાતુની ૧, પંચતીર્થ ધાતુની ૧, પ્રતિમાજી ધાતુની ૨, સિદ્ધચક્ર ચાંદીના ૩, સિદ્ધચક્ર ધાતુના ૧, અષ્ટમંગળ ધાતુના ૧, સિદ્ધચક્રનો ચંત્ર ધાતુનો ૧, કુલ પંદર. ગભારા બહાર—પ્રતિમાજી પાષાણુના ૧, ગિરનારનો પટ પાષાણુનો ૧, મૂર્તિ પાષાણુની ૩, દક્ષિણ ભીંતે ગોખલામાં સિદ્ધચક્રજીની ટૂંકનો પટ પાષાણુનો ૧.

આ સર્વ દેરાસરોમાં રહેલી ધાતુ પ્રતિમાજીના લેખો પ્રાયઃ કરાને આ. શુદ્ધિસાગર-સૂરિજીકૃત “ધાતુ પ્રતિમા લેખ સંગ્રહ” ભા. ૧-૨માં પ્રગટ થઈ ગયેલા છે.

શ્રી યશોવિજયજી મહારાજનું સમાધિસ્થળ

ગામની દક્ષિણ દિશાએ આશરે ત્રણ-ચાર ક્લાંક દૂર શીતલાઈ તળાવની નજીક ન્યા. ન્યા. મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજનું સમાધિસ્થળ અને તેની સાથે ભવ્ય બગીચો આવેલ છે. તેમાં પ્રવેશ કરવાનો મુખ્ય દરવાજો પશ્ચિમ દિશાએ છે. દક્ષિણ દિશાએ શ્રીમદ્દના સમાધિસ્તૂપ સાથે મળી કુલ ૮ સ્તૂપોનો ચોરો આવેલ છે, જે પાષાણુ બંધિત, પતરાંથી આગ્રહિત મંડપરૂપ અને ચારે બાજુ લોખંડના સળિયાના કોરાથી સુરક્ષિત છે. તેની ઉત્તર દિશાએ માળીને રહેવાનું મકાન અને આગળ બાગ આવેલ છે; જેમાંથી પુષ્પાદિ સામગ્રી સર્વ દેરાસરોમાં જિનપૂજનાદિ માટે પૂરી પાડવામાં આવે છે. ચોરા નજીક કૂવો છે જેનું પાણી બાગના ઉપયોગમાં આવે છે. બાગની આગળ મુનિ

અંક ૬]

હર્ષવતી (કલ્પક)

[૩૪૧]

મહારાજદિ શ્રીમદ્દત્તી જાયામાં રહી એકાંતે જ્ઞાનધ્યાન કરી શકે તેવી નાની શ્રીમદ્દત્તી નામની જ ધર્મશાળા બનાવવામાં આવેલી છે. ત્યાર પછી દેરીઓના બીજા વિભાગનો ચોરો છે. તે ઉપર પણ ૮ દેરીઓ છે; તેની ઉત્તર દિશાએ બીજો કૂવો છે તેમાંથી ગામના લોકોને પાણી ભરવા દેવામાં આવે છે. કારણ કે તે પાણી હલકું, પાચક અને આરોગ્યપ્રદ છે. આગળ પ્રવેશ-નિર્ગમની સુગમતા માટે એક નાનો ઝાંપો બનાવેલ છે.

અહીં કા. શુ. પૂર્ણિમા તથા ચૈ. શુ. પૂર્ણિમાએ ઘણા વખતથી સિદ્ધાયલજનો પટ બાંધવામાં આવે છે અને ખમાસમણાદિ ક્રિયા કરવામાં આવે છે. શ્રીમદ્ ગુપ્તાધ્યાય યશોવિજયજી મહારાજની સ્વર્ગવાસ તિથિએ (મૌન એકાદશી : માગશ્વર શુદ્ધિ ૧૧), તેમજ શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની પાદુકા તથા પટ વગેરેની દેરીએ તેની વર્ષગાંઠના દિવસે (જેઠ શુદ્ધિ ૯) અવારનવાર ઠાઠમાઠપૂર્વક ઓચ્છવ થાય છે જેમાં ઘણા માણસો લાભ લે છે.

પશ્ચિમ વિભાગમાં આવેલી દેરીઓ

મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ સં. ૧૭૪૩માં અહીં અનુશન કરી સ્વર્ગવાસી થયા હતા. ત્યાં સંવત ૧૭૪૫માં^{૧૦} સ્તૂપ કરાવી તેમાં પાદુકાઓ પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવેલ છે. તેનો લેખ આ પ્રમાણે છે.

સંવત ૧૭૪૫ વર્ષે શાકે ૧૬૧૧ પ્રવર્તમાને માર્ગશીર્ષ માસે પચાદશી તિથી તં શ્રી શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વર શિષ્ય પં. શ્રી કલ્યાણવિજયગણિશિષ્ય પં. લાભવિજયગણિશિષ્ય પં. શ્રી જીતવિજયગણિ સોદર સતીર્થ્ય પં. શ્રી નયવિજય ગણિશિષ્ય ગ. શ્રી યશોવિજયગણીનાં પાદુકા કારાપિતા પ્રતિષ્ઠિતેયં તત્ત્વરણ કમલસેવક.....વિજયગણિના રાજનગરે।

કહેવાય છે કે-એમના સ્વર્ગવાસના દિવસે સ્તૂપમાંથી ન્યાયની ધ્વનિ પ્રગટે છે. એમની દેરીની આસપાસ તથા થોડે છેટે કેટલીક અન્ય મુનિરાજોની દેરીઓ છે, તે ઉપરના લેખો આ પ્રમાણે-

દેરી નં. ૧-ગુણવિજયગણિ તત્ શિષ્ય પં. ગુલાલવિજય ગ. તસ્ય પાદુકા કારાપિતા

દેરી નં. ૨-તપાગચ્છા પાસ (?) પં. શ્રી જીવનવિજયજીગણિ પાદુકા સં. ૧૯૧૩ આસો વદિ ૧૪.

દેરી નં. ૩-(લેખ દબાઈ ગયેલ છે.)

દેરી નં. ૪-..... ગણીનાં પાદુકા કારાપિતા સં. ૧૮૨૫ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ.

દેરી નં. ૫-(૧) સંવત ૧૭૭૫ વર્ષે ફાલગુન શુક્લ ૫ શુક્રવાર તપાગચ્છનાયક મહારકપુરંદર શ્રી ૫ શ્રી વિજયપ્રમસૂરીશ્વર^{૧૧} પાદુકેભ્યો નમઃ।

૧૦. જેમ સં. ૧૭૪૫ માગશ્વર શુદ્ધિ ૧૧ની પાદુકા અહીં છે તેવી જ તે જ વર્ષની ફા. શુ. ૧૫ શુરવારની તિથિની આ જ ઉપાધ્યાયજીની પાદુકા તેમના શિષ્ય હેમવિજય અને તત્ત્વવિજયે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી શ્રી શત્રુંજય પર્વત ઉપર વિદ્યમાન છે તેથી આ પાદુકાના પ્રતિષ્ઠાપક પણ તે જ સંભવે છે. બુ. સા. કૃત ધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભા. ૨ પૃ. ૬૪માં જિનવિજયજીએ જણાવેલ છે.

૧૧. જન્મ સંવત ૧૬૭૭ માધ શુદ્ધિ ૧૧ કચ્છદેશના વરાહી (મનોહરપુર)માં. પિતા ઓસવાળ જ્ઞાતીય શા શિવગણ, માતા ભાણી. સં. ૧૬૮૬માં શ્રી વિજયદેવસૂરિ પાસે દીક્ષા, નામ વીરવિજય

[૩૪૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

(૨) સંવત્ ૧૭૭૫ વર્ષે ફાલ્ગુન શુકલ ૫ શુક્રવાર તપાગચ્છનાયક મટ્ટારક શ્રી વિજયપ્રમસૂરીશ્વર તત્તશિષ્ય પં. શ્રી ૫ શ્રી લઙ્ઘિ-વિજયગણિ^{૧૨} પાદુકામ્યો નમઃ। (૩) મટ્ટારક શ્રી વિજયપ્રમસૂરી-શ્વર તત્તશિષ્ય પંડિત.....વિજયગણિ તત્ત શિષ્ય પં. શ્રી સુન્દરવિજય ગ. પાદુકા કારાપિતા । સંઘ ડમોઈ ।

દેરી નં. ૬-મટ્ટારક શ્રીવિજયપ્રમસૂરીશ્વર તત્તશિષ્ય પં. શ્રી લઙ્ઘિવિજય તત્તશિષ્ય ડ. શ્રી શાંતિવિજયગણીનાં પાદુકા કારાપિતા સં. ૧૮૨૫ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ ૩ દિને વાર સોમ પ્રતિષ્ઠિતા ।

દેરી નં. ૭-પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કમલવિજયજી મહારાજના શિષ્ય તપસ્વીજી જ્ઞાનવિજયજીનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૬૪ના માત્રવા વદિ ૪ને સોમવારે થયો તેની પાદુકા. દર્માવતી.

દેરી નં. ૮-વીર સંવત્ ૨૪૬૫ વર્ષે વિક્રમ સં. ૧૯૯૫ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુકલ ૯ પ્રતિષ્ઠિતા શ્રી યુગાદિતીર્થપતિ શ્રી ઋષભદેવસ્ય પાદુકા વિજય-સિદ્ધિસૂરીશ્વરેણ પ્રતિષ્ઠિતા દર્માવતીનગરે શ્રી વિજયદેવસૂરિ-ગચ્છે^૦ શ્રેષ્ઠી નાથાલાલ બાપુલાલસ્ય વિધવા રાધિકાયા વ્રવ્ય-સહાયેન સકલસંઘસ્ય ભક્તિદેતોઃ ।

(પૂર્વમાં) બીજા વિભાગમાં આવેલી દેરીઓ

દેરી ૧-(૧) સં. ૧૮૧૧ વર્ષે શાકે ૧૬૭૬ માઘ શુકલ ૧૧ શુક્રે પં. શ્રી કૃપા-સૌભાગ્ય^{૧૩} ગ. શિષ્ય પં. શ્રી ૬ દેવસૌભાગ્ય ગ. પાદુકા કૃતા શ્રી સાગરગચ્છે. શ્રીરસ્તુ । (૨) સં. ૧૮૭૮ વર્ષે શાકે ૧૬૭૩ મ. ફાલ્ગુન

શા. પુ. સં. ૧૭૦૧ પંન્યાસપદ, સં. ૧૭૧૦ (૧૭૦૯) વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૦ ગંધારમાં સૂરિપદ, સંવત ૧૭૧૧માં અમદાવાદમાં કા. વદિ ૨ ગણાનુજ્ઞાનો નંદિમહોત્સવ, સં. ૧૭૩૨માં પોતાના પદધર તરીકે વિજયરત્નસૂરિની નિમજ્જા કરી, અને સં. ૧૭૪૯ નેક શુદ્ધિ ૧૨ ઉનામાં સ્વર્ગવાસ યયો. એમની સંસ્કૃત કૃતિ સૂક્તમુદ્રતાવલી [પ્ર. આ. જૈ. સ. લાવનગર] છે. એમણે કૌલ પ્રતિષ્ઠાના હોયો સં. ૧૭૧૦, ૧૭૧૩, ૧૭૧૪, ૧૭૨૧ના મળે છે. મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ પણ એમના આજ્ઞાધારી હતા. બુઝો—

શ્રી વિજયપ્રસ તસ પટધારી, સૂરિ પ્રતાપે છાનેજી, એક રાસની રચના કીધી, સુંદર તેહને રાનેજી.
—શ્રીપાલરાસ, ખં. ૪, ટાળ છેલ્લી, કડી ૬.

૧૨ એમના શિષ્ય દીપવિજયે સ. ૧૭૮૬માં વૈ. શુ. ૩ ગુરુવારે લખેલી શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથાની પ્રત વિ. જ. સૂ. જ્ઞા. ભં. ખંભાતમાં છે. [જૈ. પ્ર. સં. પૃ. ૩૦૬, નં. ૧૧૮૯] તથા સં. ૧૭૬૪ વૈ. શુ. ૧ દિને લખેલી પુણ્યપ્રકાશ સ્તવનની પ્રતિ [પ્ર. ૨૭૯, નં. ૧૦૭૧], સં. ૧૭૬૭માં લખેલી મૃગાવતીરાસની પ્રત [પ્ર. નં. ૧૦૮૪], સં. ૧૭૭૭માં લખેલી ઉપદેશમાળાની પ્રત નં. ૧૧૩૦; ત્રણ ભાષ્યની પ્રત નં. ૧૧૩૬; તથા ભાષા કોષ્ટકાર [સં. ૧૭૭૭ લખેલી પ્રત નં. ૧૧૭૭] નિ. જ. મ. પુ. ચાણુઆમાં છે.

૧૩ એમને લખવા માટે સ. ૧૭૦૬માં ધર્મસૌભાગ્યે ભરૂચમાં લખેલી શ્રી વીતરાગસ્તવની પ્રતિ આ. શ્રી. વિ. મે. સૂરિ સં. જ્ઞા. ભં. અમદાવાદમાં છે. (બુઝો પ્રશસ્તિ સંગ્રહ પૃ. ૨૧૮).

અંક ૬]

દર્શાવતી (કોષાધ)

[૩૪૩]

વદિ ૮ ગુરૌ પં. શ્રી ૧૧ દેવસૌભાગ્ય ગ. શિ. પં. રત્નસૌભાગ્ય^{૧૪}
ગણિપાદુકા કારાપિતા. શ્રી શ્રેયોઽસ્તુ શ્રી સંવસ્થ ।

દેરી. ૨-(૧) સંવત્ ૧૮૨૫ વ. શા. ૧૬૯૧ પ્ર. માષ વદિ ૧૩ ડ. લુશાલ-
સૌભાગ્ય ગણિશિષ્ય પં. રંગસૌભાગ્ય^{૧૫} ગ. શ્રી સાગરગચ્છે પાદુકા ।

(૨) સંવત્ ૧૮૩૨ વ. શાકે ૧૬૯૮ પ્ર. શ્રાવણ વદિ ૧૩ કુધે ડ.
શ્રી. સુંદરસૌભાગ્ય ગ. તચ્ચરણસેવક ઉપાધ્યાય શ્રી લુશાલ-
સૌભાગ્ય ગ. પાદુકા કૃતા ।

દેરી. ૩-સંવત્ ૧૮૩૧ શાકે ૧૬૯૬ વૈશાખ શુદિ ૭ રવૌ શ્રી રત્નવિજય-
ગણિશિષ્ય દયાવિજયગણિશિષ્ય પંડિત શ્રી ૫ લક્ષ્મીવિજય ગ.
પાદુકા ।

દેરી. ૪-સંવત્ ૧૮૩૮ વર્ષે શાકે ૧૭૦૩ પ્ર૦ મહાવદિ ૭ મહારક પુણ્ય-
સાગરસૂરિભિઃ^{૧૬} પાદુકા પરમજી કલ્યાણજી શુભ કરાવી છે ।

દેરી ૫-સં. ૧૮૫૭ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૦ દિને મહોપાધ્યાય શ્રી વિનય-
વિજયગણિ તત્ત્વશિષ્ય પં. માનવિજય ગ. ત. પં. અમરવિજય ગ.
તત્ત્વશિષ્ય સૌભાગ્યવિજય ગણિ પાદુકા કારાપિતા ।

દેરી ૬-(૧) ॥ ૬૦ ॥ સં. ૧૭૯૨ વર્ષે શાકે ૧૬૫૭ પ્રવર્તમાને કાર્તિક વદિ
૧૩દિને વાર . . . મહોપાધ્યાય શ્રી શ્રી શ્રી ૧૦૮શ્રી કીર્તિવિજય ગણિ
શિષ્ય મહોપાધ્યાય શ્રી ૧૧ શ્રી વિનયવિજયગણિભિઃ પાદુકા
કારાપિતા^{૧૭} સકલ પં. શ્રી ૫ શ્રી માનવિજયગણિ પાદુકેયં ।
(૨) મહોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયગણીનામિયં પાદુકાસ્તિ ।

૧૪ એમના પઠનાર્થે સંવત ૧૬૯૮માં ચારિત્રસાધાએ પાશ્વકેવલિચરિત્રની પ્રત લખી.
(પ્રશ્ન. પૃ. ૨૦૯). પ્રશસ્તિ સંગ્રહમાં વિ. સં. ૧૬૯૮ છે. ન્યારે આ લેખમાં ૧૮૭૮ છે. એટલે
આ એમાંથી ગમે તે સંવતમાં સ્ખલના સંભવે છે.

૧૫ એમના હસ્તાક્ષરથી લખાયેલી શ્લુસિંહરાજર્ષિરાસની પ્રત વીરબાહ પાઠરાણા (પાલીતાણા)
માં છે. તેની પુષ્ટિકા આ પ્રમાણે છે.

સંવત્ ૧૮૧૩ પોષ વદિ...ગુરૌ લિ૦ મહોપાધ્યાય શ્રી સુંદરસૌભાગ્યગણિ શિ૦ લુશાલ-
સૌભાગ્યગણિ શિષ્ય મુનિં રંગસૌભાગ્યેન લિ૦ સૂર્યપુરનગરે ।

૫ળી સં. ૧૮૧૫ વર્ષે કા. સુ. ૨ ગુરવારે લખેલી હપા. શ્રી. વિનયવિજયજીકૃત શ્રીપાલ
રાસની પ્રત પણ ઉપલબ્ધ થાય છે. (આ. ક.) જુઓ નૈ. ગુ. ક. ભા. ૨, પૃ. ૧૯.

૧૬ અમદાવાદમાં કલ્યાણસાગરસૂરિના હાથે સં. ૧૮૦૮માં વિજયા દશમી ગુરવારે સૂરિપદ-
એમના હપદેશથી રાધનપુરમાં ચાંતિનાથજી મંદિર બંધાવ્યું. સં. ૧૮૩૮માં એમણે મૂર્તિઓ તેમજ
ગુરુપાદુકા સ્થાપિત કરી. જુઓ જિન વિ. પ્રાચીન લેખસંગ્રહ ભા. ૨, ભે. નં. ૪૬૦.

૧૭ આ પાદુકાઓ મહોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજીએ પોતે નહિ પણ તેમના કેહ શિષ્યાદિકે
એમના નામે સ્થાપિત કરેલી સંભવે છે, કારણ કે સંવત ૧૭૩૮માં રહેરના ચોમાસામાં શ્રીપાલ
રાસની ૭૫૦ ગાથા બનાવી એઓશ્રી સ્વર્ગવાસી થયા હતા. જુઓ. મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મ.

[૩૪૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૧૫ ૭]

દેરી ૭-સં. ૧૮૫૩ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૦ દિને મહોપાધ્યાય શ્રી વિનય-
વિનય વાચકગણિ તત્ત્વશિષ્ય પંડિતોત્તમ પં. શ્રી માનવિનયગણિ
તત્ત્વશિષ્ય પં. શ્રી અમરવિનયગણિ પાદુકા સ્થાપિતા, ડભોઈનગરે ।

દેરી ૮-અક્ષરો ઘસાઈ ગયેલ છે ।

ડભોઈમાં થયેલ સાહિત્ય લેખનાદિ

(૧) વિક્રમ સંવત્ ૧૨૧૧ પોષ વદિ ૮ બુધે શ્રી દેવાનંદગચ્છીય વાચનાચાર્ય
ગુણકરે ચતુર્વિંશતિ જિન સ્તુતિવૃત્તિ (શ્રી અપ્પભટ્ટીય તથા શોભનમુનિકૃત) લખાવી.
(પા. ભં સૂચી. પૃ. ૧૯૬, પ્રશ. સં. ભા. ૧ પૃ. ૯૩)

(૨) સંવત્ ૧૨૫૧ ભીમદેવના રાજ્યમાં ભાટ દેશના દર્ભાવતી(ડભોઈ)માં શ્રીમાલી
શ્રાવકે વટપદ્રક (વડોદરા)ના પં. વોસરી પાસે તાડપત્ર પર યોગશાસ્ત્રની વૃત્તિ લખાવી.
(પી. ૩. ૭૭, તથા શાંતિનાથજી જૈન જ્ઞાનભંડાર ખંભાત) પ્રશસ્તિ સં. ભા. ૧, પૃ. ૪૨.

(૩) સં ૧૪૯૦માં પૂર્ણિમાગચ્છના અભયચંદ્રસૂરિના શિષ્ય, રામચંદ્રસૂરિએ સંસ્કૃત
પદ્યખંધ ૩૨ કથારૂપે વિક્રમચરિત્ર રચ્યું.

(૪) સં. ૧૭૬૩માં કુંવરવિભળ શિષ્ય કૃષ્ણવિભળે કા. સુ. ૧૫ શનિવારે ઉપદેશ-
માળા કથાની પ્રત લખી.

ડભોઈના શિક્ષિત થયેલા જૈન મુનિવરો

(૧) શ્રીજયવિજયજી મહારાજ—જન્મ સંવત્ ૧૯૧૧, જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયા-
નંદજીસૂરીશ્વરજી પાસે દીક્ષા સં. ૧૯૩૮ વૈશાખ સુદિ ૨ બુધિયાના [પંજાબ], સ્વર્ગવાસ
સંવત ૧૯૭૫ના કા. સુ. ૧૦ બુધવારે દ્રોણ [કાઠીયાવાડ]માં. મુનિશ્રી શાંત સ્વભાવી,
મિતભાષી અને વિદ્વાન હતા.

(૨) ગુરૂદેવ દક્ષિણવિહારી શ્રી અમરવિજયજી મહારાજ—જન્મ સંવત ૧૯૧૫,
વીસાશ્રીમાલી વણિક જાતી, શાહ રાયજી પિતા, પાર્વતીયાઈ માતા. દીક્ષા સં. ૧૯૩૮
વૈશાખ સુદ ૨ બુધિયાણા [પંજાબ], સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૯૨ આસો સુદિ ૩ શિનોર.
[રિવાકાંઠા]. શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મ. ના અતિમ શિષ્ય હતા. ૧૮

(૩) પં. રંગવિજયજી મહારાજ—જન્મ સં. ૧૯૩૭, દીક્ષા સં. ૧૯૫૭, પંન્યાસ
પદ સં. ૧૯૭૭ અને સ્વર્ગવાસ સંવત ૧૯૯૩ ભાદરવા સુદિ ૬ [ડભોઈ]. તેઓ આચાર્યશ્રી

કૃત રાસની અતિમ ઠાળની નીચેની કડીઓ—

સંવત સતર અડત્રીશા વરષે (૧૭૩૮) રહી રહેર ચોમાસેજી;

સંધ તણા આગ્રહથી માંડખો રાસ અધિક ઉઠાસે જી. (૯)

સાધર્ સમશ્ચત ગાથા વિરચી, પહોંતા તે સુરલોક જી;

તેના ગુણ ગાવે છે ગોરી, મિલી મિલી થોકે થોક જી (૧૦)

૧૮ એમના પછીથી દીક્ષિત થયેલા મુનિશ્રી મુક્તિવિજયજી, ઉપાં. શ્રી નંખૂવિજયજી,
શ્રી ચેતનમુનિજી, મુનિશ્રી જમંતવિજયજી, બાલવયે સંયમ ગ્રહણ કરનાર મુનિશ્રી ચરોવિજયજી,
ચિદાનંદવિજયજી, વર્ધમાનવિજયજી, કૌસ્તુભવિજયજી, વગેરે હાલ વિચરે છે, સાંધવીજી શ્રી
ગુલામશીજી (જેમના નામે સંધારો ચાલે છે) તેમની પણ જન્મભૂમિ ડભોઈ જ છે. તે ઉપરાંત
અન્ય પણ બહુ બાઈઓ (બાલકુમારિકા વગેરે)એ ભાગવતી પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારેલ છે.

અંક ૬]

દલાવતી (ડભોધ)

[૩૪૫]

વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય હતા.

આ ત્રણે મુનિવરોએ પોતાના વિહાર દરમિયાન અનેક સ્થળેથી એકત્રિત કરેલું અપૂર્વ સાહિત્ય નષ્ટ ન થાય અને લાંબા કાળ સુધી સુરક્ષિત રહે તેવા હેતુથી સ્વ. ગુરુદેવ મુનિશ્રી અમરવિજયજી મહારાજે તથા પં. શ્રી રંગવિજયજી મહારાજે પ્રયત્ન કરી (ઉપદેશ આપી) પોતાની મૂર્તિમંત કીર્તિના સ્તંભ સમું પાષાણામય ભવ્ય જ્ઞાનમંદિર વિ. સં. ૧૯૮૦માં સ્થપાવ્યું. તેમાં નીચે મુનિશ્રી અમરવિજયજી મહારાજનાં તથા મુનિશ્રી જયવિજયજી મહારાજનાં પુસ્તકો અને વચ્ચે માળે પં. શ્રી રંગવિજયજી મહારાજનાં સંગૃહીત પુસ્તકો વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવવામાં આવેલ છે. પં. શ્રીએ પોતાનો ભંડાર ન્યા. ન્યા. મહોં શ્રી યશોવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહના નામે ઝોળાખાવેલ છે.

આ ત્રણે ભંડારોમાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષામાં જૈનાગમ, વ્યાકરણ, કાવ્ય, કાષ, જ્યોતિષ, વૈદ્યક, અલંકાર, છંદ, ઐતિહાસિક રાસાદિના ગ્રંથો સારા પ્રમાણમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. મુદ્રિત પ્રતો, છુટકા વગેરે પણ પુષ્કળ છે. ઘણા સાક્ષરો આ જ્ઞાનમંદિરનું નિરીક્ષણ કરવા આવે છે અને સંતોષ અનુભવે છે.

એકંદર રીતે શ્રી લોઢણપાર્શ્વનાથ, શ્રીયશો વિ. માનો સ્તૂપ, જૈન જ્ઞાનમંદિર, અને હીરા ભાગોલ એ ચારે વસ્તુઓ ડભોધની શેઠામાં અનોખી ભાત પાડનાર છે એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ નથી.

હીરા ભાગોલ, મામા દોકડી, લાલા ટોપલીની વાવ, તેજ તલાવ વગેરેની હકીકતો અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલી હોવાથી અને આ લેખના ઉદ્દેશથી પર હોવાથી અહીં સ્થગિત રાખવામાં આવે છે. જિજ્ઞાસુઓએ 'વડોદરા રાજ્ય સર્વ સંગ્રહ' વગેરે પુસ્તકો જોવાં.

આ લેખની સામગ્રી મેળવવામાં ઉપયોગમાં લીધેલાં પુસ્તકોના રચયિતા અને પ્રકાશકોનો આભાર માની પ્રમાદોષને અંગે ઉદ્ભવેલી ક્ષતિઓ સુધારી વાંચવા સુગમનો પ્રત્યે વિનયિત કરી વિરમું છું.

કળા અને શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ સર્વાંગ સુંદર

ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું ત્રિરંગી ચિત્ર

૧૪"×૧૦" સાઈઝ : આર્ટકાર્ડ ઉપર ત્રિરંગી છપાઈ : સોનેરી
ગોર્ડર : મૂલ્ય-ચાર આના (ટપાલ ખર્ચનો દોઢ આનો જુદો.)

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી : બીકાટા, અમદાવાદ.

નિ મા ડ પ્રાં ત ની પ્રા ચી ન જૈ ન પુ રી

બુ રા ન પુ ર

[દૂંક પરિચય]

લેખક-પૂ. મુનિમહારાજ શ્રી નિરંજનવિજયજી

કલાખતુ-જરીકસગની કારીગરી માટે પ્રસિદ્ધિ પામેલું બુરાનપુર શહેર નિમાઃ જિલ્લામાં તાપી નદીના કિનારા ઉપર આવેલ છે. તેની પ્રાચીનતા ત્યાંનો રમ્ય કિલ્લો, મહેલ ગુરાડા, વગેરે અનેક સ્થળો જોવાથી પુરવાર થાય છે. અહીં પૂર્વે જૈનોનાં લગભગ ૨૦૦-૩૦૦ ઘરો હતાં^૧ અને જૈનોની બધી જાહેજલાલી હતી. આના પુરાવા તરીકે અહીં કાષ્ટ કારીગીરીથી શોભતાં જગ્ય આલીશાન, અદાર જૈન મંદિરો તથા ખીખાં ફેટલાંક બર મંદિરો, વિદ્યમાન હતાં. તે મંદિરોની કારીગીરી સુંદર હતી. તેમજ ચિત્રકામના આદર્શ નમુના રૂપે અહીં શ્રી મનમોહન પાર્શ્વનાથ જગવાનના મંદિરમાં શ્રી સમેતશિખરજી તીર્થનો ચિત્રપટ હતો. તથા ત્યાંનું કારીગીરીપૂર્ણ લોકકાનું સમવસરજી દર્શનીય હતું. પરંતુ વિ. સંવત ૧૯૫૩ની બચકર આગથી ગામમાં લગભગ ત્રણ હજાર જેટલાં ઘરો બળીને ભસ્મ થયાં હતાં. તેમાં શ્રી મનમોહન પાર્શ્વનાથ જગવાનનું આખું મંદિર પણ ભસ્મીભૂત થઈ ગયું. આ મંદિરમાં ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર ફૂટ જેવાં બધાં જિનખિંખો પ્રભાવિક અને પ્રાચીન હતાં. આ મંદિર ગામમાં મોટામાંમોટું ગણાતું હતું. પ્રાચીન તીર્થ ગાર્ધમાં પણ આ મંદિર સંબંધી હકીકત છપાયેલ છે. આ મંદિરનો અગ્નિથી નાશ થતાં અત્રેનો શ્રાવક સંઘ હરેક બાબતમાં અવનતિને પ્રાપ્ત કરતો ગયો. ૩૦-૩૫ વર્ષ પૂર્વે શ્રાવકોનાં ૫૦-૬૦ ઘરો હતાં, તેમાંથી પણ હાલમાં ૮ થી ૧૦ ઘરની સંખ્યા રહી છે. અને પરિસ્થિતિ પણ ખારીક આવી છે..

આ અદાર મંદિરોના વખતમાં બુરાનપુર [ખર્હાણપુર] ઘણી જ જાહેજલાલી મોગવી રહ્યું હતું અને એક તીર્થસ્થાનના રૂપમાં લેખાતું હતું. પહેલાં મહાન ધુરંધર જૈનાચાર્યો અને મુનિપુંગવો અહીં વિહાર કરીને આવતા અને આ ગામને પાવન કરતા. તેમજ ચાતુર્માસ કરીને જૈનસમાજને ધર્મોપદેશ આપતા હતા.^૨ પરંતુ ચાલુ સૈકામાં આ તરફ મુનિવરોનો વિહાર બહો જ ઓછો થવાથી અને અત્રે કાળચક્રાનુસાર જૈનોની આખાદી દિન પ્રતિદિન કમ થવાથી સં. ૧૯૫૭માં પૂ. મુનિરાજ શ્રી હંસવિજયજીના હસ્તક અત્રેના શ્રી સંઘે મળીને અદાર મંદિરોનાં નવ જિનમંદિરો કર્યાં હતાં. આદ તે દરમિયાન પણ જૈનોની વસ્તી નિરંતર ઘટતી જવાથી તે નવ દેરાસરોની વ્યવસ્થાને પણ અત્રેનો સંઘ ન પહોંચી વળવાથી અને આશાતનાનો સંભવ લાગવાથી

૧ સો વર્ષ પહેલાં આ બુરાનપુરમાં કુલ વસ્તી લગભગ ૧ લાખ માણસોની ગણાતી. સં. ૧૯૭૬ની જાલમાં ૩૨ હજારની કુલ વસ્તી હતી. અને હાલમાં ૫૨ હજારની કુલ વસ્તી ગણાય છે,

૨ તે સમયમાં અત્રે મોટા ચાર-પાંચ હપામથો હતા.

અંક ૬]

ભુરાનપુર

[૩૪૭]

સંવત ૧૯૭૪માં મુનિરાજ શ્રી જયમુનિજી (વર્તમાન આ. શ્રી. જયસરિજી) મહાગજના ઉપદેશથી શ્રીસંઘે મળી નવ દેરાસરોનું એક દેરાસર કર્યું. તે સમયે લગભગ ત્રણસો જેટલાં પ્રતિમાજી કચ્છ વગેરે દૂર દૂરના પ્રદેશોમાં જ્યાંથી શ્રી સંઘ ઉપર માંગણી આવી ત્યાં મોકલવામાં આવી હતી. તેમજ સં. ૧૯૫૮ની સાલમાં [૪૭૫] પોણા પાંચસો ધાતુનાં પ્રતિમાજી પાલીતણાં મોકલાવ્યાં હતાં. સં. ૧૯૭૬ની સાલમાં (૨૪) ચોવીસ પ્રતિમાજી 'ભાડકતીથ'માં લઈ ગયા છે. સંવત. ૧૯૭૩-૭૪ની સાલમાં જયમુનિજી મહારાજે ચોમાસુ રહીને નવા મંદિર માટે જ્યાં પહેલા ઉપાશ્રય હતો તે સ્થાને પાયો ખોદાવરાવી ખાતમુહૂર્ત વગેરેની ક્રિયા કરાવી હતી. મંદિરનું કામ પાંચ વર્ષ સુધી ચાલ્યું હતું. આ મંદિર સુંદર અને એક દેવવિમાન જેવું શોભે છે. દેરાસર નક્સીપૂર્ણ રમ્ય અને શિખરખંધી બંધાયેલું છે. ઉક્ત મંદિરની ૧૯૭૬ની સાલમાં વૈશાખ વદિ ૬ ના દિવસે ધામધૂમપૂર્વક જયમુનિજી મહારાજ [હાલમાં આ જયસિંહસરિજી મ.]ના હસ્તે પ્રતિષ્ઠા થઈ છે. હાલમાં પણ મંદિરમાં પ્રતિમાજીનો પરિવાર સારો છે. વચમાં મૂળનાયક તરીકે સોલમા શ્રી શાન્તિનાથ ભગવાનની પ્રતિમાજી બિરાજે છે. આ પ્રતિમાજી ૨૧-૩ કુટનાં છે. આ મનોહર પ્રતિમાજીનાં દર્શન કરતાં આત્માને ધણો જ આનંદ થાય છે. નીચે ભૂમિગૃહમાં દર્શમા શ્રી શીતલનાથ ભગવાન મૂળનાયક છે. આ પ્રતિમાજી મહારાજ ૩-૩૧ કુટના છે. તેમનાં દર્શન આત્માને ખરી શીતળતાનું ભાન કરાવે છે. ઉપર શિખરમાં ચાર પ્રતિમાજી ચૌમુખજીના રૂપમાં બિરાજે છે. આ પ્રતિમાજી પણ બે બે કુટના છે. પહેલાં જે અહીં અઢાર જિનમંદિરો હતાં તે સર્વ મંદિરોના મૂળનાયક ભગવાન અત્રેના નવીન મંદિરમાં પધારાવ્યા છે. તે મૂર્તિઓ એક એકથી અદ્ભુત અને પ્રભાવશાળી છે.

ભુરાનપુરમાં ત્રણ-ચાર પેઢીઓથી એવી દંતકથા પ્રચલિત છે કે સાતમા શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં પ્રતિમાજી તથા હાલમાં નવા મંદિરમાં નીચેની ઓરડીમાં માનભદ્રજીની પાસે ભૈરવજી છે તે આજથી લગભગ ૨૦૦-૨૫૦ વર્ષ પહેલાં માંડવગઢ તીર્થથી અદ્વૈત રૂપે અત્રે આવેલાં છે. આ પ્રતિમાજી પંચ ધાતુમય પરીધર સહિત લગભગ ત્રણ મણુ વજનમાં છે. પરીધરના બે ખંડ થાય છે અને પ્રતિમાજી પણ પરીધરથી બુદ્ધ થઈ શકે છે. પ્રતિમાજી ધણા સુંદર છે.

આ પ્રતિમાજી અને તેના પરીધર ઉપર લેખ છે. મૂર્તિ ઉપરનો લેખ આ પ્રમાણે છે :

સ્થિતિ સંવત ૧૬૪૧ વૈશાખ સુદી ૫ તિથિ ગુરુવારે શ્રીમાલજ્ઞાતીય ધરાયલ ગોત્રે ડહક પંજોલીયા સંઘવી મોલા સંતાને સંઘવી હરઘણ પુત્ર સંઘવી પદ્મદેવ પુત્ર સંઘવી રાણા માર્યા તિલક પુત્ર સંઘવી ધરણા સંઘવી સુદહા. ધરણા માર્યા સેઢી પુત્ર પદમશી. સંઘવી સુદહાણા માર્યા માનુ દ્વિતીય માર્યા લાઢી પુત્ર સંપ્રામેણ વીરયુતેન સંઘવી સુદહાણાકેન આત્મપૂણ્યાર્થે શ્રી સુપાર્શ્વવિંશં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ શ્રી ધર્મઘોષગચ્છે મટારક શ્રીવિજયચંદ્ર-ચરિપદ્મે મટારક શ્રીસાધુરત્નચરિભિઃ મંગલં અસ્તુ શુભં ભવતુ.

પરિધર ઉપરનો લેખ આ પ્રમાણે છે.

[૩૪૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

સંવત ૧૯૪૧ વર્ષે વૈશાખ સુદી ૬ શ્રીમાલ જ્ઞાતીય સંઘવી રાણા સુત સંઘવી ધરણા માર્યા સેઢી સંઘવી સુહણા માર્યા માનુ દ્વિતીય માર્યા લાઢી સહવીરયુતેન શ્રી સુપાર્શ્વચિંચ કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ ધર્મઘોષ ગચ્છે શ્રી સાધુરત્નસૂરિભિઃ મંગલં ।

ધુરાનપુર આવનાર જત્રાણુઓને કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ આદિની પ્રાચીન પાઠુકાઓ જે એત્રેથી ત્રણ માર્ગલ દૂર “સોન ઝરડી”માં આવેલા છે, તેના દર્શનનો પણ લાભ મળે છે.

શ્રી. માંડવગઢ તીર્થની તેમજ શ્રી અંતરીક્ષણ પાર્શ્વનાથ તીર્થની યાત્રાર્થે આવનાર -જનાર શ્રાવકભાઈઓએ આ ધુરાનપુર તીર્થના દર્શન કરવાનો અપૂર્વ લાભ અવશ્ય લેવા યોગ્ય છે, કારણ કે શ્રી. માંડવગઢ તીર્થ અને અંતરીક્ષણ તીર્થની વચ્ચે ધુરાનપુર આવેલ છે. આવવા-જવાની રેલ્વેની સગવડ પણ સારી છે.

શ્રી માંડવગઢ તીર્થથી આવનારને મહુથી ખડવા થઈ ધુરાનપુર સ્ટેશન બિતરી ગામમાં મોટર ઘોડાગાડીથી અવાય છે. અને શ્રી. અંતરીક્ષણતીર્થથી આકાલા થઈ ભુસાવલથી ધુરાનપુર અવાય છે.

તૈયાર છે, આજે જ મંગાવો.

‘શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ’ની બીજી, ત્રીજી, ચોથી, પાંચમા, છઠ્ઠી વર્ષની પાકી તથા કાચી કાષ્ટલો. મૂલ્ય-પાકીના અઢી રૂપિયા, કાચીના બે રૂપિયા.

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક—લ. મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી લેખોથી સભર ૩૨૮ પાનાનો અંક. મૂલ્ય છ આના [ટપાલ ખર્ચનો એક આનો વધુ]

શ્રી પર્યુષણ પર્વ વિશેષાંક—લ. મહાવીરસ્વામી પછીનાં ૧૦૦૦ વર્ષના જૈન ઇતિહાસથી સભર અંક. મૂલ્ય-એક રૂપિયો.

ક્રમાંક ૪૩મો—જૈન દર્શનમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોના જવાબરૂપ લેખોથી સમૃદ્ધ અંક. મૂલ્ય—ચાર આના.

ક્રમાંક ૪૫મો—કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સંબંધી લેખોથી સમૃદ્ધ અંક. મૂલ્ય—ત્રણ આના.

લખો—શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

જેશિંગસાહની વાડી : ધીમાંડા, અમહાવાડ.

શ્રી માંડવગઢની મહત્તા

[ઐતિહાસિક ટૂંક પરિચય]

લેખક—પૂ. મુનિમહારાજ શ્રી હુરંધરવિજયજી

[ગતાંગથી ચાલુ : લેખાંક બીજો]

જૈન મંત્રીઓ અને વિદ્વાનો

શ્રી માંડવગઢની વ્યવસ્થિત રચના થયા બાદ ત્યાં સમૃદ્ધિ અને વસિત દિનપ્રતિદિન વધવા લાગી. જુદા જુદા દેશના ભાગ્યશાળી પુરુષો ભાગ્ય અજમાવવા માંડવગઢ આવવા લાગ્યા, અને સારા સારા અધિકારો ને હોદ્દાઓના અધિપતિ બન્યા. તેમાંના કેટલાએકનું વર્ણન અહીં બતાવવામાં આવે છે.

૧. મહામંત્રી પેથડકુમાર :—

ચૌદમા સૈકાની શરૂઆતની આ વાત છે. માંડવગઢમાં તે સમયે જ્યસિંહદેવ તૃતીયનું રાજ્ય ચાલતું હતું. તે સમયે વિદ્યાપુર (વિજયપુર)નો એક વણિક અખૂટ સમ્પત્તિ છતાં કર્મજોગે ગરીબ સ્થિતિને પામ્યો. લોકો તેની હાંસી કરતા હતા કે હવે તો આ 'લાખ વર્ષે' લાખપતિ અને કરોડ વર્ષે કાટિધ્વજ' થાય તેમ છે. તેમ છતાં તેનું ભાગ્ય જોઈને તેની પોતાની સ્થિતિ પ્રમાણે પાંચસોની ધચ્છા છતાં લવિષ્યમાં બાધ ન આવે માટે, વિજયધર્મધોષસૂરીશ્વરજી મહારાજે તેને પાંચ લાખનું પરિગ્રહ-પરિમાણ વ્રત આપ્યું.

આજીવિકા ચલાવવાનું પણ કઠિન થયું ત્યારે તેની દૃષ્ટિ માંડવગઢ તરફ વળી. શુભ મુહૂર્તે તે માંડવગઢના દ્વારમાં પ્રવેશ કરતો હતો ત્યારે ડાબી બાજુ કૃષ્ણ સર્પ ઉપર જોડેલી દેવચકલી બોલી. તે ખચકાયો. પાસે બેઠેલા એક મારવાડીએ કહ્યું કે 'શેઠ વિચાર શું કરો છો? શુકન સારાં થાય છે, જલદી પ્રવેશ કરો.' પ્રવેશ કર્યા પછી મારવાડીએ કહ્યું : 'જો તમે અટક્યા સિવાય જ પ્રવેશ કર્યો હોત તો નક્કી આ નગરના રાજા બનત. પણ હજી તમારું ભાગ્ય પ્રબળ છે. અહીં તમે ઉત્તરોત્તર ઉન્નતિને અનુભવશો.' શરૂમાં તેણે ત્યાં ઘીનો વેપાર કર્યો. તેમાં એકદા તેને ચિત્રાવેલની પ્રાપ્તિ થઈ, તેના પ્રભાવે તેની પાસેથી લક્ષ્મી જરા પણ ખૂટતી ન હતી. ભાગ્યજોગે તેને કામઘટ પણ મળ્યો. પછીથી ખાનદાની, વિપુલસંપત્તિ અને ચતુરાઈને કારણે રાજાએ તેને રાજ્યનો મુખ્ય મંત્રી બનાવ્યો. તેનું નામ પેથડકુમાર!

આ પેથડકુમાર દેદાશાહના પુત્ર થાય. દેદાશાહ પેથડકુમારને પદ્મિની નામની એક શેઠની પુત્રી સાથે પરણાવી, ઝાંઝુકુમાર નામના પૌત્ર-રત્નને રમાડી સ્વર્ગ સીધાવ્યા હતા, ત્યારબાદ ગૃહસ્થાશ્રમનો સર્વ ભાર પેથડકુમારે ઉપાડી લીધો.

૧. નિમાડમાં નાંદુર નામે એક નગરમાં દેદાશાહ નામના એક સામાન્ય સ્થિતિના આસવાળ રહેતા હતા. શ્રીમન્ત થવાને અનેક પ્રયત્નો કરતાં એક સમય નાગાર્જુન નામના યોગીએ તેમને સુવર્ણસિદ્ધિની પ્રક્રિયા બતાવી. શ્રીમન્ત થયા બાદ દયાદાનથી તેમની કીર્તિ સુદૂર ફેલાઈ. તે

[૩૫૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

ઝાંઝણકુમારનો વિવાહ:—ઝાંઝણકુમાર યૌવન વયને પામ્યા ત્યારે તેમનો વિવાહ એક સારાગુણ અને લક્ષણવાળી કન્યા સાથે કરવામાં આવ્યો. તે પ્રસંગે પ્રસંગોપાત સારંગ-દેવ રાજને નમંદા તટે આવીને સૈન્ય સાથે રહ્યો હતો. તેને નિમંત્રણ આપી પેથડકુમારે તેનું સારું સન્માન કર્યું—સસૈન્ય ભોજન કરાવ્યું અને રાજને પુત્ર વધુ દેખાડી. રાજએ તેને ખેળામાં ખેસાડીને ખુશ થઈ કાંચળીમાં એક લાખ ને બાણ હજાર ગામવાળા માળવાના દરેક ગામમાંથી દર વર્ષે એક એક ગદીયાણું સુવર્ણ મળે તેવી વ્યવસ્થા કરાવી. પેથડકુમાર તે સર્વ સુવર્ણનો ધાર્મિક કાર્યમાં વ્યય કરતા.

તીર્થયાત્રા અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ:—એક સમય પેથડકુમાર આણુજ, જુરાવલા વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરવા ગયા હતા. યાત્રા કર્યા બાદ ત્યાં જુદી જુદી વનસ્પતિઓની વિપુલતા જોઈને તે વનસ્પતિઓની શોધ કરવા તેમનું મન લલચાયું. તે શોધ કરતાં તેમને એક જડી છુટી (રુદ્રવતી) પ્રાપ્ત થઈ, જેનાથી લોહનું સુવર્ણ બનાવી શકાય. તેથી ખૂબ સુવર્ણ બનાવી તેમણે તે સર્વ જાંટ ઉપર નાખી માંડવગઢ મોકલી આપ્યું.

ધર્મધાપસૂરિજી મહારાજનો માંડવગઢમાં પ્રવેશોત્સવ ને જ્ઞાનભક્તિ:—આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયધર્મધાપસૂરિશ્વરજી મહારાજ માંડવગઢ પધારતા હતા ત્યારે તેઓશ્રીના આગમનના સમાચાર માધવ નામના એક ભાટે એક જ દિવસમાં ૧૬ યોજનનો પંથ કાપી મંત્રીશ્વરને આપ્યા. તે સમાચારથી આનંદિત થઈ તેમણે તે ભાટને સોનાની જીભ, હીરાના બત્રીસ દાંત, રેશમી વસ્ત્રો, પાંચ અશ્વો અને એક ગામ એટલું ઇનામ આપ્યું. ૭૨ હજાર દ્રવ્યનો વ્યય કરી આખા નગરને શણગારી મહોત્સવપૂર્વક

પ્રતિની ઈર્ષ્યા ત્યાંના રાજાએ દેહાશાહને કોઈપણ બહાને કેદ કર્યા. પણ તેમની પત્ની વિમળાના શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથના સતત ધ્યાનથી તરત મુક્ત થયા અને સર્વ સંપત્તિ લઈ વિદ્યાપુર (વિજયપુર) આવ્યા ગયા. એક સમય દેહાશાહ દેવગિરિ (દોલતાબાદ) ગયા હતા. ત્યાં મુનિરાજના વંદન માટે ગયા ત્યારે ત્યાં સંઘ ભેગો થઈ એક ઉપાશ્રય બંધાવવાનો વિચાર કરતો હતો. લક્ષ્મીને સદૃશ્ય કરવાના ભાવથી દેહાશાહે તે ઉપાશ્રય પોતે બંધાવવા શ્રીસંઘને અરજ કરી. ત્યાંના લોકોની તે સંઘ તરફથી બંધાય તેવી ઇચ્છા હતી. પણ જ્યારે દેહાશાહ સતત આગ્રહ જરી રાખ્યો ત્યારે ત્યાંના એક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થે તેમને કહ્યું કે ‘શું તમે કંઈ સોનાનો ઉપાશ્રય બંધાવી આપવાના હતા?’ દેહાશાહે જવાબ વાળ્યો કે ‘હા, આપ શ્રીસંઘની એવી આજ્ઞા હોય તો હું ઉપાશ્રય કંચનનો કરાવી આપું.’ પણ ગુરૂમહારાજે ક્રોધમ આરાના ભાવો વિચિત્ર હોવાને કારણે તેમ કરવા ના પાડી. તે સમયે કારમીરથી એક વેપારી પગા મણુ કેશર વેચવા ત્યાં આવ્યો હતો. તે કેશર જ્યારે ક્રોધએ ખરીદ કર્યું નહિ ત્યારે તે નિરાશ થઈ પાછો જતો હતો. દેહાશાહને આ વાતની ખબર પડી એટલે તે સર્વ કેશર ખરીદી લઈ તેમાંથી ૪૯ મણુ કેશરનો આ ઉપાશ્રય બંધાવવામાં વ્યય કર્યો અને કંચનરાજાના બદલે કેશરરાજા દેવગિરિમાં બંધાવી. બાકીનું ૧૧ મણુ કેશર ત્યાં જુદાં જુદાં મંદિરોમાં પ્રભુભક્તિ માટે અર્પણ કરી વિજયપુર પાછા આવ્યા.

૨. આ ઘટના વખતે પેથડકુમાર પ્રાયઃ મંત્રી નહિ થયા હોય અને માળવા ઉપર સારંગદેવની કંઠક સત્તા હતી. કેટલાક ગ્રંથોમાં પેથડકુમારને સારંગદેવ રાજના મંત્રી બતાવ્યા છે. તે પણ સારંગ-દેવની માળવામાં કંઠક સત્તા હોય અને તેની સૂચનાથી પેથડકુમાર મંત્રી બન્યા હોય તે રીતે ધટે છે. બાકી પાછળથી માંડવ પર સૈન્ય લઈને સારંગદેવ ચઢી આવ્યો ત્યારે તેના સૈન્યને પેથડકુમારે હરાવ્યું હતું તેના પણ ઉલ્લેખ છે.

અંક ૬]

શ્રી માંડવગઢની મહત્તા

[૩૫૧]

ગુરુ મહારાજશ્રીનો માંડવગઢમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. ગુરુમહારાજશ્રીના શ્રીમુખે પંચમાંગ શ્રી ભગવતીજ સૂત્રનું વિધિપૂર્વક સંપૂર્ણ શ્રવણ કર્યું અને તેમાં આવતા દરેક ‘ગોચમ’ પદની સુવર્ણ મહોરથી પૂજા કરી. તે એકઠી થયેલ ૩૬ હજાર સોના મહોરોથી ભર્યમાં સાત સરસ્વતી લંકાર તથા અન્ય રથજો ગ્લાનલંકારો કરાવ્યા અને આગમો લખાવ્યા.

ગુરુમહારાજ પાસે ઉચ્ચરેલ વ્રત—નિયમો:—પેથડકુમારે શ્રી ધર્મધોષસૂરિજી મહારાજ પાસે સર્વ વ્રતો ને નિયમોનો પાયો હોવાથી પ્રથમ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ વ્રત ઉચ્ચર્યું ને તેના ઉલ્લાસમાં સુવર્ણમહોર સહિત સવા લાખ મોદકની પ્રભાવના કરી ને પછી ખીજા નાના મોટા વ્રત—નિયમો લીધા તે આ પ્રમાણે—પાન સિવાય કોઈ પણ સચિત્ત ન વાપરવું [રાજસભાનું ભૂષણ ગણાતું હોવાથી પાનની છૂટ], ત્રિકાલ જિનપૂજન કરવું, સવાર સાંજ હંમેશા પ્રતિક્રમણ કરવું, [તેમાં બે યોજન અથવા ગાઉમાં મુનિરાજનો યોગ હોય તો ત્યાં જઈ તેમની પાસે પ્રતિક્રમણ કરવું અને પાશ્વિક પ્રતિક્રમણ તો ચાર યોજન સુધીમાં પણ મુનિરાજ વિચરતા હોય તો ત્યાં જઈ તેમની પાસે કરવું] વગેરે. તેમના વ્રત પાલનમાં પ્રભુપૂજનનો એક પ્રસંગ જાણવા જેવો છે. સારંગદેવ રાજાએ માંડવગઢ ઉપર ચઢાઈ કરી છે તેવા સમાચાર જ્યસિંહદેવ રાજાને મળતા તેણે મંત્રીવરને બોલાવવા માણસ મોકલ્યો. તે સમયે તેણે પ્રભુ—પૂજનમાં હોવાના કારણે મળી શક્યા નહિ. ફરી ખીજો માણસ આવ્યો ત્યારે મંત્રીપત્ની પત્નિનીએ કહ્યું કે ‘મંત્રીશ્વર હજી પૂજનમાં છે’. તેવામાં ત્રીજો માણસ આવ્યો તેને પણ જવાબ મળ્યો કે હજી બે ઘડીની વાર છે. મુદ્દત ચાલ્યું જતું હોવાથી રાજા પોતે મંત્રીવરને ઘેર આવ્યો, તે સમયે મંત્રીશ્વર પુષ્પથી પ્રભુની અંગરચના (આંગી) કરતા હતા. પ્રભુપૂજનમાં તેમની તસ્લીનતા જોઈ રાજાને આનંદ થયો ને માળીને ત્યાંથી ખસેડી પોતે પુષ્પ આપવા બેસી ગયા. કમવાર ફૂલ ન મળવાના કારણે મંત્રીશ્વરે મુખ ફેરવી જોયું તો માળીને રથાને રાજા સાહેબને જોયા. પૂછ્યું કે ‘આપ અહીં ક્યાંથી?’ રાજાએ કહ્યું કે ‘શાન્તિથી પૂજા કરી લ્યો, પછી વાત?’ પૂજા પૂર્ણ થયા બાદ રાજાએ સર્વ વ્રતાન્ત કહ્યું. મંત્રીશ્વર સારંગદેવ રાજાના સૈન્યને હરાવી વિજય વરી પાછા વળ્યા.

ભરયૌવનમાં ધ્વજાયર્થવ્રત અને તેનું વિશુદ્ધ પાલન:—ખંભાતમાં શ્રીધરશેઠે સમ્યક્ત્વવ્રત અને ધ્વજાયર્થવ્રત ઉચ્ચર્યું ત્યારે ગામોગામ સાધાર્મિક બંધુને સુવર્ણ મહોર સહિત મોદક અને પંચ વર્ણનાં રેશમી વસ્ત્રોની પહેરામણી મોકલી. તે પહેરામણી મંત્રીશ્વરને આપવા માટે ખંભાતથી એક માણસ માંડવ આવ્યો. જ્યારે મંત્રીશ્વરને તે પહેરામણી લેવા કહ્યું ત્યારે તેમણે વિચાર કર્યો કે ‘ધ્વજાચારીની પહેરામણી ધ્વજાચારી લે તો જ શોભે, હજી હું પહેરામણીને યોગ્ય નથી.’ પત્નીની અનુમતિ લઈને ધર્મધોષસૂરિજી મહારાજ પાસે સર્વથા ચતુર્થવ્રત અંગીકાર કરી ૧૬ હજાર દ્રવ્યના વ્યયથી મહોત્સવપૂર્વક તે પહેરામણીનો પ્રવેશ કરાવીને ઉલ્લાસપૂર્વક તે ગ્રહણ કરી. તે સમયે તેમની ૩૨ વર્ષની ભરયૌવન વય હતી. વિકારના કારણે છતાં વિકારથી જોયો દૂર રહે છે તે જ ધન્ય છે.

૩. કોઈ સ્થળે તામ્રલિપિ નગરીના આવક બીમસિંહ સોનીએ વ્રતો લીધાં ત્યારે પહેરામણી મોકલી એમ હલ્લેખ છે.

[૩૫૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

પ્રતિજ્ઞાગ્રહણ કરતાં પ્રતિજ્ઞાપાલનમાં વધારે બહાદુરીની જરૂર રહે છે. રાણી લીલાવતી એક મહાન રોગથી પીડાતાં હતાં, લાખો રૂપિયા ખર્ચતાં ને હજારો ઉપાયો કરતાં જે રોગની શાન્તિ ન થઈ તે રોગ આ બ્રહ્મચારી મંત્રીશ્વરના પવિત્ર વસ્ત્ર ઝોઢવા માત્રથી ચાલ્યો ગયો ને રાણીજી સ્વસ્થ થયાં. એક સમય રાજના પટ્ટ હસ્તીને પિશાચનો આવેશ થયો ને તેથી તે ગાંડો તોફાની ને ધીરે ધીરે મરણપ્રાયઃ બની ગયો. તેને પણ મંત્રીશ્વરે વસ્ત્રના પ્રભાવથી સ્વસ્થ અને ઉપદ્રવમુક્ત કર્યો. આ અદ્ભુત ચમત્કારથી રાજાએ મંત્રીશ્વરને સહારમાં લાખ દ્રવ્ય ને પાંચ દુકૂલ અર્પણ કરી તેમના શીયળનો મહિમા વધાર્યો. એ પ્રમાણે મંત્રીશ્વરે અંગીકૃત બ્રહ્મચર્યવ્રત પૂર્ણ શુદ્ધિએ પાળ્યું હતું.

જિનમંદિરોનું નિર્માણ અને જીર્ણોદ્ધાર:—જડીબટીથી બનાવેલ સુવર્ણ અને બીજી દૈવી શક્તિઓથી પ્રાપ્ત થયેલ સંપત્તિ પોતાના વ્રત કરતાં વિશેષ હોવાને કારણે ગુરૂ મહારાજને પૂછી તે સર્વ ધર્મકાર્યમાં વાપરી. તેમાં માંડવગઢજીમાં ૧૮ લાખ દ્રવ્ય ખર્ચી 'શ્રીશત્રુંજયાવતાર' નામનું ૭૨ જિનાલયવાળું વિશાળ મંદિર બંધાવ્યું. અને બીજાં મંદિરોપર, તારપુર, દર્બાવતી [ડોહા], ધારાનગરી, નાગપુર, વડોદરા, કરેડા, ચંદ્રાવતી, ચિતોડ, ચારપ, ઈન્દ્રપુર [ઈન્દોર], વામનસ્થળી [વંથળી], જયપુર, ઉજ્જૈન, જલન્ધર, [જલોર], પ્રતિષ્ઠાનપુર, વર્ધમાનનગર [વઢવાણ], હસ્તિનાપુર, જીર્ણદુર્ગ [જુનાગઢ], ધવલપુર, [ધોળકા], દેવગિરિ [હાલતબાદ] વગેરે સ્થળે સુવર્ણના ખવજ કળશોથી સુશોભિત ૮૩ જિનમંદિરો બંધાવ્યાં. માંડવગઢજીમાં ૩૦૦ જિનાલયોનો ઉદ્ધાર કરવી તે ઉપર સુવર્ણના કળશ અને ખવજડો ચઢાવ્યા.

રાજા અને રાજ્ય ઉપર પ્રભાવ:—જયસિંહ દેવ રાજાએ જ્યારે મંત્રીશ્વરને કહ્યું કે ચિત્રાવેલ અને કામધટ જેવી વસ્તુઓ રાજ્યભંડારમાં શોભે ત્યારે તેમણે તે બંને વસ્તુ રાજાને સપ્તેમ સમર્પણ કરી. સાત વ્યસનોનું દુઃખદાયી સ્વરૂપ જયસિંહ દેવરાજાને સમજાવીને સાતે વ્યસનોનો રાજાને ત્યાગ કરાવ્યો ને બીજા-પાંચમ-આઠમ-અગિયારસ ને ચૌદશ એમ દશ પર્વી કોઈ પણ સાત વ્યસનને ન સેવે એવું આજ્ઞાપત્ર રાજા પાસેથી મેળવવીને રાજ્યમાંથી સાત વ્યસનો બંધ કરાવ્યાં. સવા કરોડનો વ્યય કરી જુદે જુદે સ્થળે દાનશાળાઓ બંધાવી.

સિદ્ધાયલ-ગિરિનારજીનો સંઘ:—પેથડકુમારે આવન [પર] સોના ચાંદી આદિના જિનાલયો અને સાત લાખ માણસ સહિત શ્રી સિદ્ધાયલ-ગિરિનારજીનો છરી પાળતો મહાન સંઘ કાઢ્યો. સંઘ જ્યારે શત્રુંજય પહોંચ્યો ત્યારે ત્યાં સંઘપતિજીએ ૨૧ ધડી^૧ સોનાનો વ્યય કરી શ્રી આદીશ્વર પ્રભુના પ્રાસાદને સુવર્ણથી મઢાવ્યો અને અઢારભાર સોનાના દંડ કળશ કરાવી ચઢાવ્યા. શત્રુંજયથી સંઘ ગિરિનાર પહોંચ્યો. તે સમયે ત્યાં યોગિનીપુર (દિલ્લી) થી અલ્લાઉદ્દીન રાજાનો માનીતો પૂરણ નામનો દિગમ્બર અગ્રવાલ પણ સંઘ લઈને આવ્યો હતો. તીર્થના સમ્પન્નમાં બંને સંઘ વચ્ચે વાદવિવાદ ચાલ્યો. એક કહે કે તીર્થ શ્વેતામ્બરેનું છે ને બીજો કહે કે દિગમ્બરેનું છે, છેવટે વૃદ્ધોએ જે

૧ પાકા પાંચ શેર એટલે ૪૦૦ તોલાની એક ધડી થાય છે. આજ પણ માળવામાં ધડીનું માપ ચાલુ છે.

અંક ૬]

શ્રી માંડવગઢની મહત્તા

[૩૫૩]

વધારે બોલી બોલી તીર્થમાળ પહેરે તેનું તીર્થ એમ નિકાલ કર્યો. સંઘપતિ પેથડકુમારે પાંચ ધડી સોનાથી શરૂઆત કરી છેવટે ૫૬ ધડી સોનાની ઉજામણી બોલી તીર્થમાળ પહેરી અને ગિરિનારતીર્થ સ્વેતામ્બરનું કયું. બીજું પણ ૧૧ લાખ દ્રવ્ય ગિરિનારમાં દેવગુરુ સાધર્મિક ભક્તિમાં વાપર્યું.

ભણવાની લગની:-પેથડકુમારને અભ્યાસ કરવાની રુચિ બહુ જ હતી, પણ રાજ્યના કાર્યવ્યવસાયને કારણે સમય મળતો ન હતો. તોપણ તે જ્યારે પાલખીમાં બેસીને રાજસભામાં જતા હતા ત્યારે પાલખીમાં ઉપદેશમાળાની ત્રણ રાખી એક એક ગાથા શીખતા હતા. અને તે પ્રમાણે તેમણે સંપૂર્ણ ઉપદેશમાળા કંઠસ્થ કરી હતી. આવી ભણવાની લગની કોને વિસ્મય ન પમાડે!

દેવગિરિમાં જિનમંદિર અને મંત્રીશ્વરની કાર્ય દક્ષતા:-દેવગિરિ (દોલતાબાદ)માં જિનેશ્વર પ્રભુના મંદિર માટે ત્યાંના બ્રાહ્મણો જગ્યા આપતા ન હતા. આ વાતની પેથડકુમારને ખબર પડી. તેમણે પ્રથમ ત્યાંના મંત્રીને વશ કરવા માટે માળવા ને દક્ષિણની વચ્ચેમાં આવેલ ઝંઝારપુરમાં ૫૬ કોડ સુવર્ણના સ્વામી ને શ્રી. રામદેવ રાજના મંત્રી ‘હેમાદે’ના નામની દાનશાળા બોલી. વિવિધ પદ્ધતિના વગેરેથી સન્માન પામતા યાચકો અને અતિથિ વગેરેએ હેમાદેની કીર્તિ દૂર દૂર ફેલાવી. દેવગિરિમાં જઈને પચીસ ઘેર ઘેર ને સ્થળે સ્થળે કલિકાલવિક્રમ શાલિસુગાલ લઘુ મોજરાજ. અપર વસ્તુપાલ. વગેરે ખરુદો બોલી હેમાદેના ગુણો ગાવા લાગ્યા. આ વાતની હેમાદેને ખબર પડતાં તેમણે વિચાર્યું કે મેં જનહિતનું એવું કોઈ મહાનું કાર્ય કયું નથી તોપણ લોકો મારી આટલી બધી કીર્તિ શા માટે ગાય છે? તપાસ કરતાં જ્યારે પેથડકુમારે બોલેલ પોતાના નામની દાનશાળાની ખબર પડી ત્યારે તેણે ઉદ્ગાર કાઢ્યા કે ‘બીજાના દ્રવ્યે પોતાની કીર્તિ વધારનારા જગતમાં લાખો લોકો હોય છે પણ પોતાના દ્રવ્યે પારકી કીર્તિ ફેલાવનારા તો વિરલ જ જડે છે.’ પછી હેમાદે પેથડકુમારને મળ્યા ને પોતાને યોગ્ય કંઈ કાર્ય હોય તો પૂછ્યું. ત્યારે મંત્રીશ્વર પેથડકુમારે દેવગિરિમાં મંદિર માટે જગ્યાની વાત કરી. રામદેવ રાજની આજ્ઞાથી દેવગિરિના ચોક વચ્ચે ચોરાશી દુકાનો કઢાવી મંદિર માટે સુંદર જગ્યા હેમાદેએ અપાવી. તે ગામમાં મોટે ભાગે ખારાપાણીના કૂવાઓ હતા. પણ આ જગ્યાએ પાયા માટે ખોદતાં મીઠું પાણી નિકળ્યું. બ્રાહ્મણોએ રાજને ગામ વચ્ચે મીઠું પાણી નીકળ્યાની વાત કરી. આ વાતની પેથડકુમારને ખબર પડી એટલે તેમણે મળેલ જગ્યામાં અડચણ ન આવે માટે રાતોરાતમાં તે પાણીમાં પુષ્કળ મીઠું નખાવી દીધું. સવારે રાજ્યે જાતે આવી પાણીની તપાસ કરી ત્યારે તે પાણી ખારુ ધુધવા જેવું લાગ્યું એટલે રાજ્યે બ્રાહ્મણોની નિર્ભક્ષના કરી, પેથડકુમારને તે જગ્યા સુપ્રત કરી. પેથડકુમારે તે સ્થાને સિદ્ધપુરમાં સિદ્ધરાજે અધાવેલ રુદ્ર મહાલયથી કંઈક નીચો ને શિષ્ટપદ્ધતિઓત ‘સારુઆર’^૧ નામના ઘાટનો ભવ્ય જિનપ્રાસાદ અંધારો. તે મંદિરના કાર્ય માટે મૂકેલ મુનિઓએ જ્યારે મંત્રીશ્વરને ખબર પડી હિસાબના ચોપડો

૧ જીળ ઘાટનાં ૮૪ જિનપ્રાસાદ બનાવવામાં જેટલા દ્રવ્યનો વ્યય થાય તેટલું દ્રવ્ય એક સારુઆરઘાટના પ્રાસાદ બનાવવામાં જોઈએ.

[૩૫૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

ખતાવ્યો તેમાં ફક્ત દોરડા માટે જ ૮૪ હજાર ટાંકનો ખર્ચ થયેલ લખ્યો હતો. તે વાંચી તેના આધારે ખીજે તો બહો ૪૪ ખર્ચ થયો હશે, એમ વિચારી તેમણે તે ચોપડા પાણીમાં પધરાવી દીધો. લોકોએ આ પ્રાસાદ અમૂલ્ય છે એમ કહ્યું. પ્રતિષ્ઠા સમયે સર્વ જન સમક્ષ પેથડકુમારે તે પ્રાસાદનું 'અમૂલિક વિહાર' એવું નામ રાખ્યું ને તેમાં ૮૩ આંગળ પ્રમાણુ શ્રી વર્ધમાનસ્વામીનું આરસનું બિંધ પધરાવ્યું. આ પ્રસંગ સં. ૧૩૩૫માં બન્યો ને જ્યસિંહદેવ તૃતીયનું રાજ્ય સં. ૧૩૩૭ સુધી રહ્યું એટલે પેથડકુમારની ઉત્તરાવસ્થાનું આ છેલ્લું મહાકાર્ય કહેવાય. એ પ્રમાણુ પેથડકુમારે માંડવ અને જૈનધર્મની ખૂબ શોભા વધારી.

મંત્રી ઝાંઝણકુમાર:—પેથડકુમાર પછી તેમના પુત્ર ઝાંઝણકુમારે માંડવગઢના મંત્રીપદને શોભાવ્યું. ઝાંઝણકુમારે સં. ૧૩૪૯ ના માહ શુકલ પંચમીને દિવસે અઢી લાખ મનુષ્યો સાથે કરેડા, આણુ, સિદ્ધાચળજી આદિ તીર્થોનો સંઘ કાઢ્યો. ધર્મ ધોષસૂરિજી મહારાજ પણ આ સંઘમાં સાથે હતા. જ્યારે સંઘ કરેડા પહોંચ્યો ત્યારે ત્યાં એક ક્ષેત્રપાળનો ઉપદ્રવ હતો. તેની શાન્તિ કરીને મંદિરનો ઉદ્ધાર કરાવી ઝાંઝણકુમારે ત્યાં સાતમાળનું બવ્ય મંદિર કરાવ્યું. આણુજી સંઘ ગયો ત્યારે ત્યાં પ્રભુજી પાસે સાચા મૌકિતકનો સ્વસ્તિક કરી ઝાંઝણકુમારે ખૂબ ભક્તિ કરી. પછી શ્રી. સિદ્ધાચળજીમાં ૫૬ ધડી સુવર્ણનો વ્યય કરી મહાન સુવર્ણનો ધ્વજ ચઢાવ્યો ત્યાંથી ગિરિનાર વનસ્થળી (વંથળી) થઈને સંઘ કર્ણાવતી પહોંચ્યો. ત્યાંના રાજા સારંગદેવ સંઘના દર્શનાર્થે આવ્યા ત્યારે ઝાંઝણકુમારે તેને સારું સન્માન આપ્યું અને ખીજા ટ્રેણીઓએ પણ નજરાણાં કર્યાં. સારંગદેવની પ્રતિજ્ઞા હતી કે કોઈની પાસેથી કોઈપણ વસ્તુનું દાન ન લેવું, કોઈના હાથની નીચે હાથ ન કરવો. પ્રસંગ મેળવી ઝાંઝણકુમારે રાજાની પસલી એકદમ કપૂરથી શિખાસુધી ભરી દીધી. કપૂર નીચે પડતા લાગ્યું એટલે રાજાએ તે લેવા હાથ નીચે કર્યો ત્યારે ઝાંઝણકુમારે તે તેમના હાથમાં મૂક્યું. લોકોના જયજયારવ વચ્ચે રાજા હસી પડ્યો ને ઝાંઝણકુમારની ચતુરાઈથી ખુશી થયો. ઝાંઝણકુમારના વચનથી સારંગદેવે પોતે કેદ કરેલા ૯૬ રાજાઓને કેદમુક્ત કર્યાં. તે સર્વ રાજાઓને ઝાંઝણકુમારે એક એક અશ્વ ને પાંચ પાંચ દુકૂલ આપી સન્માનિત કરી વિદાય કર્યાં. આ કાર્ય પછી લોકો તેમને 'રાજ્યાદિષ્ટોટક' એવા ધિરુદ પૂર્વક બોલાવતા હતા. પછી સંઘ સહિત ઝાંઝણકુમાર ખંભાત થઈ માંડવગઢ પહોંચ્યા. ઝાંઝણકુમાર પછી તેમના વંશજોએ મંત્રીપદ તથા ખીજા અધિકારો સં. ૧૪૯૨ સુધી એટલે હુશંગશાહ આદશાહના સમય સુધી ભોગવ્યા.

૩ મંત્રી ચાન્દાશા, ૪ ઉપમંત્રી મંડન તથા ૫ ખજનચી સંઘામસિંહ સોની:—

ચાન્દાશા:—માંડવગઢમાં જ્યારે સં. ૧૪૯૨થી ૧૫૨૫ સુધી મહમદ ખીલજી [આલમશાહ]નું રાજ્ય હતું ત્યારે તેમના દીવાન ચાન્દાશા હતા. તેમણે જૈનધર્મનું ગૌરવ વધાર્યું હતું. ચારલાખ દ્રવ્યના ખર્ચે ૭૨ જિનમંદિરો અને ૩૬ દિવાદાંડીઓ બંધાવ્યાં હતાં.

ઉપમંત્રી મંડન:—તે જ સમયે ઉપમંત્રી મંડન હતા. તેઓ શ્રીમાળી સોનગરા અને મૂળ જલોરના વતની હતા. તેમના પિતાનું નામ સમુદ્ર [સમધર], દાદાનું નામ આહડ અને પ્રપિતામહનું નામ ઝાંઝણ હતું. તેમને સં. પૂજા, સં. જીજી, સં. સંઘામ, ને સં. શ્રીમાલ એમ ચાર પુત્રો હતા. તેઓ મંત્રી હતા એટલું જ નહિ પણ એક સમર્થ

અંક ૬]

શ્રી માંડવગઢની મહત્તા

[૩૫૫]

વિદ્વાન અને ગ્રન્થકાર પણ હતા. તેમણે રચેલ ગ્રન્થો હાલ મળે છે. તેઓએ દરેક ગ્રન્થનું નામ પોતાની પણ સ્મૃતિ રહે તે પ્રમાણે મંડન (ભૂષણ) અન્તવાળું રાખ્યું છે. તેમના રચેલ ગ્રન્થો આ પ્રમાણે છે. ૧-સારસ્વતમંડન (વ્યાકરણનો ગ્રન્થ છે). ૨-કાવ્ય મંડન. ૩-ચમ્પૂમંડન (આ બન્ને વ્યાકરણના વ્યુત્પાદક સાહિત્યના ગ્રન્થો છે). ૪-કાદમ્બરી મંડન (૪ પરિચ્છેદમાં અનુષ્ટુપ શ્લોકબદ્ધ છે). ૫-ચન્દ્રવિજય (૧૪૧ લલિત પદો છે). ૬-અલંકારમંડન (પાંચ પરિચ્છેદમાં છે). ૭ શૃંગારમંડન (આમાં શૃંગાર રસના પરચૂરણ શ્લોકો છે.) ૮ સંગીતમંડન. ૯ ઉપસર્ગમંડન. આ સિવાય કવિકલ્પદ્રુમસ્કન્ધ અને પ્રાસાદમંડન પણ તેમના રચિત હોવાનું કહેવાય છે. પાટણના વાડીપાશ્વનાથના ભંડારમાં ઉપરના ગ્રન્થોની સં. ૧૫૦૪માં કાયસ્થ વિનાયકદાસના હાથની તાડપત્રીય પ્રતો છે. ૨ થી ૭ સુધીના ગ્રન્થો હેમચંદ્ર ગ્રન્થમાળા તરફથી મુદ્રિત થયા છે. પોતાના પુત્રાદિ પરિવારસહિત મંડને સર્વ સિદ્ધાન્તોની પ્રતો લખાવી હતી. તેમાંની શ્રી ભગવતીજી સૂત્ર (મૂળ)ની એક પ્રત પાટણના સાગરગચ્છના ઉપાશ્રયમાં મળે છે. તેમાં અન્તે જે બ્રહ્માવ્યું છે તેનો ભાવ આ પ્રમાણે છે: ‘સં. ૧૫૦૩ વૈશાખ શુદ્ધિ એકમ ને રવિવારે ખંભાતમાં શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય માંડણે પોતાના શ્રેય માટે ખરતરગચ્છમાં શ્રી જિનરાજસૂરિના પટ્ટધર શ્રી જિનભદ્રસૂરિજીના ઉપદેશથી શ્રી ભગવતીજીસૂત્રની પ્રત લખાવી’. મંડનની પેઠે તેના પિતાના કાકાના પુત્ર ધનદ પણ એક વિદ્વાન અને સમર્થ કવિ હતા. તેમણે ભટ્ટહર્ષિનાં ત્રણ શાતકની માફક ‘શૃંગારધનદ’ ‘નીતિધનદ’ અને ‘વૈરાગ્યધનદ’ એમ સો સો શ્લોકપ્રમાણ ધનદત્રિશતી માંડવમાં સં. ૧૪૯૦માં વૈશાખ શુદ્ધિ દશમે રચેલ છે. તે ‘ત્રયોદશગુચ્છક’માં છપાયેલ છે. મંડન અને ધનદ બન્ને ખરતરગચ્છીય હતા.

સંગ્રામસિંહ સોની—આ અરસામાં ઝોસવાળ સંગ્રામસિંહ સોની ખગ્ગનચીના અધિકાર પર હતા. તેમના પિતા અને કાકાએ પણ સારા અધિકારો ભોગવ્યા હતા. કહેવાય છે કે વીરસિંહના પુત્ર નરદેવ અને ધનદેવે, ચન્દ્રપુરીમાં બર્ધ ધણા લોકોને ધન આપીને સમગ્ગવીને મુસલમાન થતા બચાવ્યા હતા. તેમાં નરદેવપુત્ર સંગ્રામસિંહજી થયા. સંગ્રામસિંહ સોનીએ માંડવમાં ઉદયવદ્ધભસૂરિજીને [કાંઈ કહે છે જ્ઞાનસાગરસૂરિને] ૭૨ લાખ દ્રવ્યનો વ્યય કરી મહોત્સવપૂર્વક પ્રવેશ કરાવ્યો. અને તેઓશ્રીના શ્રીમુખે શ્રી ભગવતીજી સૂત્રનું વિધિપૂર્વક શ્રવણ કર્યું. તેમાં ‘ગોયમા ગોયમા’ પદ દોઢ પોતે એક એક સુવર્ણ મહોરથી, તેમની પત્ની [અર્ધાંગના]એ અર્ધી અર્ધી સોના મહોરથી અને તેમના પુત્રે પા પા સોના મહોરથી પૂજા કરી અને એ પ્રમાણે ૩૬+૧૮+૯ એમ ૬૩ હજાર મહોરો એકઠી થઈ તેમાં બીજી એક લાખ ને પીસ્તાલીશ હજાર મહોરો મેળવી કુલ એ લાખ ને આઠ હજાર સુવર્ણ મહોરોનો વ્યય કરી જુદા જુદા જ્ઞાનભંડારો સ્થાપ્યા. અને સુવર્ણક્ષિરે આગમો લખાવ્યા. આજ પણ તેઓએ લખાવેલ સુવર્ણક્ષિરોની ખારસા [કલ્પસૂત્ર મૂળ] વગેરેની પ્રતો મળે છે.

સંગ્રામસિંહસોનીનું વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય:—તેમના બ્રહ્મચર્યના પ્રભાવની એક વાત એવી છે કે માંડવગઢમાં આદશાહના એક બગીચામાં ઘણા આમ્યાનાં વૃક્ષો હતાં. તેમાં એક વૃક્ષને ફળ-ફૂલ કંઈ આવતું ન હતું, તે વાંઝીયું હતું. આદશાહે માળીને કહ્યું કે ‘આ વૃક્ષને

[૩૫૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

ઉપેક્ષાને તે સ્થળે ખીલું સારું ઝાડ રોપો !' આ સમયે સંગ્રામસિંહ પણ સાથે હતા. તેમણે આદેશાહને કહ્યું કે 'હજી થોડો સમય આને રહેવા દો. મને આશા છે કે એક વર્ષમાં આ ફળશે.' આદેશાહે તેમનું વચન માન્ય રાખી ઝાડ રહેવા દીધું. હવે સંગ્રામસિંહ હંમેશા તે બાગમાં જઈ રનાન કરવા લાગ્યા ને પોતાના ધોતિયાનો એક છેડો તે આખાના મૂળમાં નીચોવી વનદેવતાને વિનવવા લાગ્યા કે 'હે વનદેવતે ! જો મેં જન્મથી આજ સુધી પરઓનો સંસાર ન કર્યો હોય અને બ્રહ્મચર્યની પ્રાણી પણ અધિક રક્ષા કરી હોય તો આ વૃક્ષને સફલ કરો !' બીજા વર્ષના પ્રારંભમાં સૌથી પ્રથમ આ આખાને ફળ આવ્યાં. માળીએ આદેશાહને તે આખાની ફેરીઓ આપી અને સર્વ વૃતાન્ત બજાવ્યું. આદેશાહે બધું આનંદ પૂર્વક સંગ્રામસિંહ સોનીને હાથીની અંબાડી પર બેસારી આખા નગરમાં વાજતે ગાજતે ફેરવી સન્માન પૂર્વક રાજસભામાં બોલાવ્યા અને પાંચ રેશમી વસ્ત્રો સોનામહોરો વગેરેના ઉપહાર કરી તેમના શીયળ ગુણની પ્રશંસા કરી ઘેર મોકલ્યા. સંગ્રામસિંહ સોની કેવળ રાજ્યદારી પુરુષ જ ન હતા પરંતુ સાથે સારા વિદ્વાન પણ હતા. તેમણે સં. ૧૫૨૦માં સર્વમાન્ય 'ભુદ્ધિસાગર' નામનો એક અત્યુપયોગી ગ્રંથ રચ્યો છે. તે સુદ્રિત થયેલ છે.

૬-૭ જીવણ અને મેઘરાજ દીવાન: ૮. ઉપમંત્રી ગોપાલ. જીવણ અને મેઘરાજ સં. ૧૫૨૫થી ૧૫૫૬ સુધીના ગયાસુદીન આદેશાહના રાજ્યમાં દીવાનપદ ઉપર હતા. જીવણ અને મેઘરાજ એસવાળ શ્વેતામ્બરી હતા, અને તેમના હાથ નીચે ઉપમંત્રી ગોપાળ નામના એસવાળ હતા. તે ગોપાળમંત્રી તીર ચલાવવામાં બહુ જ પ્રવીણ હતા. તેમની તીર ચલાવવાની કળાથી આદેશાહ તેમના પર પ્રસન્ન રહેતો. ગોપાળ મંત્રીએ માંડવથી તારાપુર જતાં રસ્તામાં સૂર્યકુંડ નામનો એક કુંડ સં. ૧૫૪૨ના માગશર સુદ ૭ ને રવિવારે બંધાવ્યો તથા સંવત ૧૫૫૧ના વૈશાખ શુદ્ધ ૬ ને શુક્રવારે તારાપુરમાં એક બિનમંદિર બંધાવ્યું. તે તેમાં શ્રીસુપાર્શ્વનાથ પ્રભુના પ્રતિમાજી પધરાવ્યાં. તે કુંડ અને મંદિર બંને હાલ શિલાલેખ સહિત કાયમ છે. (તેના શિલાલેખ અને વર્ણન માટે જુઓ, 'જૈન સત્ય પ્રકાશ' વર્ષ ૩, અંક ૧-૨-૩)

ઉપમંત્રી ગોપાળ—બોહરાગોત્રમાં રણમદ્દલનાં પત્ની રચણાદેથી પારસ થયા ને તેમનાં પત્ની મટકુથી ગોપાળ મંત્રી થયા. ગોપાલને પુત્રી નામે પત્ની હતાં ને સંગ્રામ ને ઝીંઝાનામે પુત્રો હતા. સંગ્રામને કરમાઈ નામે પત્ની હતી ને ઝીંઝાને જીવાદે નામે પત્ની હતી. એ પ્રમાણે તેમનું કુટુંબ હતું.

૯-૧૦ પુંજરાજ અને મુંજરાજ મંત્રી—સં. ૧૫૫૬ થી ૧૫૬૭ સુધી નાસી-રુદીન ખીલજના રાજ્યમાં પુંજરાજ ને મુંજરાજ મંત્રીપદના અધિકારે હતા. તેઓ બંને ભાર્ગવો હતા ને વડગચ્છીય એસવાળ હતા.

એ પ્રમાણે ચોદમા સૈકાની શરૂઆતથી લઈને ૧૫૬૭ સુધી માંડવગઢમાં મંત્રી, ઉપમંત્રી અને ખળનચી વગેરેના અધિકારો ઉપર મોટે ભાગે જૈનો રહ્યા. તેઓએ જૈનધર્મની અને રાજ્યની સારી ઉન્નતિ સાધી અને મળેલ અધિકારો શોભાવ્યા.

[ચાલુ]

નિસ્તાર

[આત્મસાધનાની એક અમર કથા]

[૧] ત્યાગની સ્પર્ધા

વિરલ ત્યાગ ! ઉગ્ર તપ !! અદ્ભુત સંયમ !!!

આત્મસાધનાના આ ત્રીવેણી સંગમે અનેક આત્માઓને કામણુ ક્યું હતું !

જાતપુત્ર વર્ધમાને રાજ્યઋદ્ધિ અને વૈભવ-વિકાસનો ત્યાગ કર્યો હતો; કંચનવણી કમળસુકામળ કાયાનો મોહ વિસારી અતિ ઉગ્ર તપશ્ચરણુ આદ્યું હતું; સંસારના ત્રિવિધ તાપને શમાવવા માયા-મમતાના અંચળા ફગાવી સંયમમાર્ગ ગ્રહણ કર્યો હતો; બાર બાર વર્ષની સમય-ભટ્ટીમાં આ ત્યાગ તપ અને સંયમના બળે આત્માને તપાવી સ્ફટિકસમો નિર્ભળ બનાવી શ્રી વર્ધમાન મહાવીર સ્વામી તરીકે વિખ્યાત થયા હતા. અને પછી ? પછી તો એ આત્મસિદ્ધ મહાયોગીની આત્મજ્યોતનું પૂછવું જ શું ? સંસારના મહાન અધિકારમાં આથકતા અનેક આત્માઓને એણે મોક્ષમાર્ગનું દર્શન કરાવ્યું હતું. એ મહાપ્રભુની અનંત આત્મશક્તિ, અપાર અહિંસા અને અનન્ય અનેકાન્તવાદે દુઃખી દુનિયા ઉપર અમી છાંટણું કર્યું હતાં.

એ પ્રભુના પગલે પગલે અનેક રાજાઓ-રાજકુમારો-રાજરાણીઓ, કંઈક ધનનંદનો અને કેટલાય અભિમાની પડિતો ધરબાર હોડી ચાલી નીકળતા હતા.

એ રાજધિરાજની છાયમાં બેઠેલા રાજાઓને પોતાની અપૂટ સત્તા, રાજ્યઋદ્ધિ અને રાજવૈભવ હોડીની કિંમતનાં લાગતાં, અને તેઓ અનંત આત્મસત્તાની સાધના માટે હસતે મુખે ચાલી નીકળતા !

અનંત આત્મઋદ્ધિના સ્વામી એ દેવાધિદેવના ચરણે આવેલા અપૂટ સંપત્તિના સ્વામી કહેવાતા લક્ષ્મીનંદનેને પોતાની સંપત્તિ તણુબલાથી પણ હલકી લાગતી અને તેઓ અનંત આત્મઋદ્ધિની શોધ માટે ચાલી નીકળતા !

અનંત જ્ઞાનના ધણી એ મહાપ્રભુની પાસે આવેલા અકાઘ્ય બુદ્ધિના સ્વામી અને સર્વ શાસ્ત્રોના પારંગમી ગણાતા એવા પડિતોને પોતાની બુદ્ધિનો વૈભાવ હૃદયબળ વગરના નર્પા વિતંડાવાદ સમો લાગતો અને તેઓ સાચા આત્મજ્ઞાનની શોધ માટે ધરબાર હોડી ચાલી નીકળતા !

ગણે આત્મશુદ્ધિ અને આત્મસિદ્ધિનો કોઈ મહાયુગ આરંભ્યો હતો !

આવા ધનભાગી યુગની આ એક વાર્તા છે :

પૃથ્વીપાનગરીની શોભા અલકાપુરીની જેમ સૌને મંત્રમુગ્ધ કરતી. ઝાંચી અટારીઓ, વિશાળ રાજમાર્ગો અને મોટાં હાટો પૃથ્વીપાની અપાર સંપત્તિનાં સાક્ષી હતાં. પૃથ્વીપાનો સ્વામી શાલ એક નીતિપરાયણ અને ધર્મપ્રેમી રાજા હતા. તેના સૌજન્ય અને પ્રજાપ્રેમની સુવાસ એમેર ફેલાયેલી હતી. શાલે પોતાના નાના ભાઈ મહાશાલને યુવરાજ પદ આપ્યું હતું. આ બંને ભાઈઓના રાજ્યમાં પ્રજા સર્વ રીતે સુખી હતી.

પરમાત્મા મહાવાર દેવ અનંત જ્ઞાન મેળવી જગતને ઉપદેશ આપવો શરૂ કર્યો હતો. મેમની દેશનાની અમી વર્ષા પ્રાણીઓનાં દુઃખ-સંતાપ માત્રને જાણે શમાવી દેતી! પોતાના આત્મમાર્ગને સંદેશો સંભળાવવા પરમાત્મા જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં વિચરવા લાગ્યા હતા.

એક ધન્ય દિવસે ઉદ્યાનપાળે શાલ રાગને ખબર આપી, “દેવ! જ્ઞાતપુત્ર મહાવીર માંજે આપણા નગરના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે.”

ધર્મપરાયણ શાલ રાગના આનંદનો પાર ન રહ્યો. જે મહાપ્રભુની આત્મસાધનાની મનેક વાતો પોતે સહસ્ત્ર મુખે સાંભળી હતી તેમનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવાનો આ અણુમૂલો ઇચ્છાર હતો. જાણે શાલના હૈયામાં આનંદનો મહામેરમણ હિલોળા દેવા લાગ્યો.

શાલ પોતાના નાના ભાઈ યુવરાજ મહાશાલ સાથે પ્રભુ ચરણે આવી ખેડો.

સંસારની અનિત્યતા સમજવતા પરમાત્માનું એક એક વચન જાણે સાલના અંતરનાં ધનોને હેંદુ હંતું! પ્રભુની દેશનાનો એક એક ક્ષણ જાણે શાલને એના રાજવૈભવથી દૂર ને લઈ જતો હતો! એ મહાપ્રભુની દેશના પૂરી થઈ અને જાણે શાલની આત્મસાધનનો રંભ થયો.

પ્રભુ ચરણે ખેંદેલ શાલ દેશના પૂરી થયા પછી પોતાના નાના ભાઈને સમજવતો : “ભાઈ! તું યુવરાજ છે! હવે તું રાજ્ય ચલાવવાને યોગ્ય થયો છે. એટલે તું આ ત્યભાર સંભાળી લે અને મને પ્રભુ ચરણે ખેસવા દે! આપણી અખૂટ સંપત્તિ, યશો અપાર રાજવૈભવ અને આપણા કુશળ મંત્રીઓ તને મારી ખામી નહિ જણાવા મેં એ અધુરું ખૂબ ભોગવી લીધું છે. ભાઈ! હવે તું એ ભોગવી સુખી થા!”

જાણે યુવરાજ મહાશાલ ઉપર રાજ્યઋદ્ધિનું મોહસ્વ ફેંકાયું! પણ યુવરાજ મહાશાલ શાલનો ભાઈ જ હતો! ધર્મસાધનમાં એ કાઈ રીતે શાલથી ઊતરે એવો ન હતો. આવું ત્ય તેને લોભાવે એમ ન હતું. તેનું મન પણ ત્યાગ તપ અને સંયમના માર્ગે પ્રયાણ તલસી રહ્યું હતું. તે બોલ્યો: “ભાઈ! જે રાજ્ય, જે વૈભવ અને જે સંપત્તિ આપને વા લાયક લાગતાં હોય તેને સ્વીકારીને મારે શું કામ છે! હું પણ આપની સાથે જ !. જ્યાં આપ ત્યાં આપનો આ સેવક!”

શાલ અવાક થઈ ગયો. મહાશાલનો આવો ઉત્તર સંભળવાની એને કલ્પના પણ ન ક્ષણભર વિચાર કરી શાલ ફરી બોલ્યો: “પણ ભાઈ! મારું મન હવે આ અનિત્ય ભાં વધુ રાચવા નથી ચાહતું. મને તો હવે આત્મસાધના જ ગમે છે. તું હજી અને સુખ ભોગવવા યોગ્ય છે. ત્યાગ અને સંયમનો આકરો પંથ ગ્રહણ કરવો નથી. વળી રાજ્યભાર પણ કોઈકે ઉપાડવો જરૂરી છે જ. ભાઈ! તું એ સંભાળી ને મુક્તકર!! તારું કલ્યાણ થાઓ!!!”

મહાશાલ બોલ્યો: “આર્ય! મારું કલ્યાણ તો આપના ચરણમાં જ છે. આપની લોપતો હોઉં તો ક્ષમા કરશો! પણ જે આ રાજવૈભવ આપને દુઃખકર્તા, ત અને અનિત્ય લાગતો હોય તો એ દુઃખસાગરમાં તમારા આ નાના ભાઈને મૂકી આપ આત્મમાર્ગે પ્રયાણ કરો એ ઉચિત છે.” જાણે મહાશાલની જીભ નહીં તો અંતરાત્મા બોલી રહ્યો હતો. “આજ દિન સુધી જેને આપે આપની સાથે

અંક ૬]

નિરંતાર

[૩૫૯]

રાખ્યો તેને હવે ન છોડશો! આપની સાથે હું પણ પ્રભુચરણે ખેસી આત્મકલ્યાણ સાધીશ. આપની શુભાશિષ મને એ માટે બળ આપશે. બાપ, એ રાખ્યના મોહક પાશમાં પડતો મને બચાવો! અને આપના ચરણમાં રહેવાની આજ્ઞા આપો!”

સ્વચ્છનવર્ગે જોયું કે શાલની આંખ અશ્રુભીની થઈ હતી. પોતાના નાના બાઈની જાણે કસોટી થઈ ગઈ હોય એમ શાલને હવે કશું વધારે કહેવાનું ન હતું.

રાખ્ય મેળવવાની નહીં પણ રાખ્યનો ત્યાગ કરવાની જાણે સ્પર્ધા મંડાઈ હતી, અને જાણે એ સ્પર્ધા કરનાર અન્નેમાંથી કોઈનો લેશ પણ પરાજય નહીં પણ અન્નેનો મહાવિજય થવાનો હતો એમ છેવટે નક્કી થયું કે પૃષ્ઠચંપાનગરીનું રાખ્ય શાલ અને મહાશાલના બદલે કાંપિલપુરના સ્વામી પીઠના પુત્ર ગાંગિલને સોંપવું. ગાંગિલ એ શાલ મહાશાલની બગિચી યશોમતીનો પુત્ર થાય!

પોતાના બાણેજને રાખ્યભાર સોંપી અન્ને બાઈ જાણે ચિંતા મુક્ત થયા.

અને તે જ ક્ષણે, સર્પ જેમ કાંચળી ઉતારી નાખે તેમ, સંસારની મોહમાયાને ઉતારી શાલ મહાશાલ પ્રભુને પગલે ચાલી નીકળ્યા.

ત્યાગની આવી વિરલ સ્પર્ધાને જાણે અભિનંદતાં હોય તેમ દૂર દૂરના સરોવરમાંનાં કમળો ખીલી રહ્યાં હતાં.

[૨] સાચો સ્નેહ

ગિરિકંદરમાંથી વહી નીકળતી સરિતા મહાસમુદ્રમાં વિલીન થઈ જાય તેમ રાખ્ય વૈભવનો ત્યાગ કરી ચાલી નીકળેલ શાલ અને મહાશાલ રાખ્યીએ પ્રભુ સાથેના મુનિ મંડળમાં વિલીન થઈ ગયા. રાખ્યસંચાલન અને આનંદ વિનોદમાં ટેવાયેલું તેમનું મન હવે શાસ્ત્રાભ્યાસમાં સંલગ્ન થઈ ગયું હતું. સતત અધ્યયન, ઉચ્ચ તપશ્ચરણ અને વિશુદ્ધ સંયમનું પાલન એ જ તેમને ઇષ્ટ થઈ પડ્યું હતું!

પરમાત્મા મહાવીર દેવની અમોઘ દેશતાથી પ્રતિબોધ પામી શાલ મહાશાલ રાખ્ય-વૈભવનો ત્યાગ કરી ચાલી નીકળ્યા તે વખતે તો તેમને સંસારની અસારતાનું માત્ર જ્ઞાન જ હતું, તેનો જાતઅનુભવ મેળવવો બાકી હતો. એ જાત અનુભવ હવે એમને મળી ગયો! જેમ જેમ સંયમનો રંગ વધુ ઘેરો થતો ગયો તેમ તેમ તેમનો આત્મા વધુ આનંદનો અનુભવ કરવા લાગ્યો. તેમને થયું: અનિત્ય સંસાર સાચે જ મહાદુઃખનું કારણ છે! એનો સર્વથા ત્યાગ કર્યા સિવાય આત્માને સુખ મળવું શક્ય નથી.

અને જાણે પોતાનો એ અનુભવ પડખા પાડતો હોય તેમ શાલ અને મહાશાલ મુનિને એક દિવસ વિચાર આવ્યો: “આપણે તો છૂટયાં, પણ આપણો બાણેજ ગાંગિલ આપણા જ કહેવાથી વધુ કસાયો તેનું શું? આપણા જ હાથે-પોતાના મામાના જ હાથે-આપણા બાણેજનું આવું અકલ્યાણ? આપણે ગાંગિલને રાખ્ય નથી આપ્યું પણ માયું પટકી પટકી તોડવા માટે અતિ દહ સોનાની ખેડી આપી છે. એ ખિચારાનું શું થશે? આપણી આત્મ-સાધના ત્યારે જ દીપે જ્યારે આપણે આપણા સ્વજનોને નિરંતારનો માર્ગ બતાવીએ! આપણો સ્નેહ ત્યારે જ નિર્મળ સ્નેહ ગણાય.”

[૩૬૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

અને જાણે આ વિચારોનાં આંદોલનો વધુ ઘેરા બનતા હોય અને તેને શમાવવાં અશક્ય હોય તેમ એક દિવસ શાલ મહાશાલ મુનિએ પરમાત્મા મહાવીરદેવને વિનંતી કરી: “ પ્રભુ ! આપે અમારો નિસ્તાર કર્યો, તેમ અમારા માટે માયાળુભાં ફસાયેલ ગાંગિલ અને બીજાં સ્વજનોનો પણ કૃપા કરી નિસ્તાર કરો ! જેથી અમારો સ્નેહ અને સંયમ કૃતાર્થ થાય ! ”

ત્રિકાલજ્ઞાની પ્રભુને કશું કહેવાનું ન હતું, તે બધા ભાવીભાવ જાણતા હતા. તેમણે ગણધર ગૌતમને ગાંગિલ અને તેનાં માતા પિતાને પ્રતિબોધ કરવાની આજ્ઞા કરી. શ્રી ગૌતમ ગણધર શાલ મહાશાલ મુનિ સાથે ગાંગિલને પ્રતિબોધવા રાજગૃહીથી ચંપાનગરી આવ્યા. અને એ સર્વને પ્રતિબોધ પમાડી આત્મમાર્ગના ઉપાસક બનાવ્યા. અને ક્ષણ પહેલાંનો રાજવી ગાંગિલ પોતાનાં માતા પિતા સાથે મુનિવેષ ધારણ કરી પ્રભુચરણમાં શરણ મેળવવા આવી નીકળ્યો.

જે મામાના સ્નેહે ગાંગિલને અપાર રાજ્યઋદ્ધિનો સ્વામી બનાવ્યો હતો તે જ મામાના સ્નેહે ગાંગિલને અનંત આત્મઋદ્ધિનો માર્ગ દર્શાવ્યો.

મામા અને બાણેજનો એ સાચો સ્નેહ અમર થયો !

[૩] સૌના નિસ્તાર

ગાંગિલને સહજ માત્રમાં પ્રતિબોધી ગૌતમસ્વામી પ્રભુ પાસે આવતા હતા. તેમની સાથે ગાંગિલ, તેના પીતા પીઠ, તેની માતા યશોમતી અને શાલ મહાશાલ મુનિઓ હતા. ગાંગિલના સરળ પરિણામનો વિચાર કરતાં ગૌતમ સ્વામી આત્મમંથનમાં લીન થયા હતા.

રસ્તે ચાલતાં સૌનાં મન યુરુ ગૌતમની દેશનામાં લીન થયાં હતાં. જાણે જુગ જુગ જૂનાં બંધનો ક્ષણ માત્રમાં તૂટી જવાનાં હોય તેમ સૌ આત્મધ્યાનમાં મગ્ન હતાં. સંસારની અનિયતા અને મોક્ષની નિત્યતા સૌના મનમાં રમી રહી હતી. એ વિચારણા ધીમે ધીમે એટલી ઘેરી બનતી જતી હતી કે આખી દુનિયાને જાણે એ પાછળ મૂકીને આગળ વધી જવાના હતા.

અને સાચે જ ! એ સૌએ એ ભાવનાની સતત વિચારણામાં માર્ગમાં જ પોતાનું અંતિમ શ્રેય સાધી લીધું. એ પાંચેય જણને માર્ગમાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. સૌએ પોતાના આત્માનો સાક્ષાત્કાર અનુભવ્યો.

યુરુ ગૌતમ તો હજુ પણ આત્મવિચારણામાં લીન હતા !

પ્રભુ પાસે આવી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રદક્ષિણા દીધી અને ગાંગિલ વગેરેને પણ પ્રદક્ષિણા દેવા કહ્યું. ત્યારે પ્રભુએ ગૌતમને કહ્યું; ‘ હે ગૌતમ ! એ કેવળજ્ઞાનીઓની આજ્ઞાતના ન કરો ! એ પાંચેયને કેવળજ્ઞાન થયું છે. ’

ગૌતમસ્વામીએ નત મસ્તકે એમની ક્ષમા ચાચી !

દેવતાઓએ મહોત્સવ કર્યો !

ત્યાગ, તપ અને સંયમનો જયજયકાર થયો !

કોટી વંદના હો એ અમર આત્મસાધકોને !

—રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈ.

बडगच्छ कब हुआ ?

लेखक—श्रीयुत पन्नालालजी दुगड, देहली

बडगच्छके उल्लेखवाली कुछ प्राचीनतम प्रशस्तियोंमें क्या लिखा हुआ है ? सो पहिले मैं यहां पर संक्षेपमें बता देता हूँ ।

[१] पहिले साधु अवस्थामें जिनका नाम देवेन्द्रसाधु था पीछे उनका नाम सैद्धान्तिकशिरोमणि श्रीनेमिचन्द्रसूरि हुआ।^१ बडगच्छके उल्लेखवाली सबसे प्राचीनतम प्रशस्तियां इन्हींकी हैं, जिनमेंसे कुछ पाटनके भाण्डा-गारोंकी सूचीमें छपी हुई हैं, उनका आवश्यक अंश उक्त सूचीसे यहां पर उद्धृत किया जाता है:—

(अ) पृ. २८५-२८६, सं. पगारसह अगुयालीसे [११४१] की रचित महा-वीरचरियकी प्रशस्ति:—

× × × परिवाडीते जातो चन्दकुले बड्गच्छमि ॥

सिरिउज्जोयणसूरी उत्तमगुणरयणभूसियसरीरो ।

वेहारुयमुणिसंताणगयणवरपुत्तिमाइन्दो ॥

× × दो पंक्ति × ×

जंमि य गच्छे आसि सिरिपज्जुन्नभिहाणसूरि ति ।

सिरिमाणदेवसूरी सुपसिद्धो देवसूरी य ॥

उज्जोयणसूरीस्स सीसो अह अबदेव उवज्झातो (? ओ) ×× एक पंक्ति ××
तस्स विणेण्ण इमं वीरजिणंदस्स साहियं चरियं ।

पावमलस्स खयट्ठाए सूरिणा णेमिचन्देण ॥

(आ) पृ. २८९-२९०, तिलयसुन्दरि-रयणचूडकहा (जिनपूजाद्युपदेश)की वि. सं. १२०८की लिखी हुई प्रशस्ति—

आसि^२ सिरिदेवसूरी दुव्वहसीलंगगुणधरो (पाठान्तर गुणगणा)धरणो ।

उज्जयविहारनिरओ तग्गच्छे तयणु संजाओ ।

सिरिनेमिचन्दसूरि कोमुइचन्दव्व जणमणाणंदी ।

तयणु महिवलयपसरियनिम्मलकित्ती विमलचित्तो ॥ ७ ॥

समणगुणदुव्वहधुराधारणधोरेयभावमणुपत्तो ।

सिरिउज्जोयणसूरी सोमतणू सोमदिट्ठी य ॥ ८ ॥

धम्मो य मुत्तिमंतो पयपंकयनासियतमोहो ।

१ देखो रत्नचूडकथा पर श्री आम्रदेवसूरिकी टीका पी. भा० ३ पृ० ७९ ।

२ पीटर्सन भा० ३ पृ० ६८ में भी यह प्रशस्ति सं० १२२१ की लिखी हुई प्रति परसे छपी है उसमें आसि शब्द नहीं है । मैंने इस लेखमें जो पाठान्तर लिखे हैं वे इस रिपोर्टके अनुसार लिखे हैं ।

[३६२]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[५५९ ७]

जसदेवसूरिनामो रवि व्व तव-तेयसा जुत्तो ॥ ९ ॥

× × × पञ्जुन्नसूरिवरो ॥ १० ॥

× × × सूरिवरो माणदेवो ति ॥ ११ ॥

× × × सिरिदेवसूरिनामो समत्थलोगंमि विक्खाओ ॥ १३ ॥

तहचेव तैमि गच्छे उज्जोयणसूरिणो पवरसीसो ।

जाओ गुणरयणनिही उवज्झायो अंबदेवो ति ॥ १४ ॥

कोमुइयमयंकमंडलसौमसरीरस्स संतचित्तस्स ।

वरमइणो धम्मसहोदरेण मुणिचन्दसूरिस्स ॥ १५ ॥

सुयदेविपसायेण सीसावयवेण तस्स तणुमइणा ।

एसा कहिया रतिया उ सूरिणा णेमिचन्देण ॥ १६ ॥

पाठान्तर—गणिणा देविदेण सीसावयवेण तस्स तणुमइणा ।

एसा कहिया कहिया अक्खरबंधेण संखित्ता ॥

×

×

×

पञ्जुन्नसूरिणो धम्मनतुपणं तु सुयणसारेण ।

गणिणा जसदेवेण उद्धरिया पढमपई ॥ २३ ॥

(इ) पृ. २१७-२१८, उत्तराध्ययनसूत्र पर इनकी रचित सुखबोधा नामक वृत्तिकी प्रशस्तिका कुछ भाग है उसमें केवल चंद्रकुलका वर्णन आया है (३१ श्लोक तक)। इसके आगेका वर्णन जिस पत्र पर है वह इस प्रतिका नहीं है (इस प्रकारका नोट इस सूचीमें दिया हुआ है) इस लिए इसकी इससे (सं. १३१०से) प्राचीन प्रति कहीं पर उपलब्ध हो तो इसकी पूरी प्रशस्ति प्रकट करनेका कोई विद्वान् कष्ट करेंगे। यहांपर वह अधूरी प्रशस्ति अन्तिम श्लोककी (अनावश्यक होनेसे) छोड़कर उद्धृत करता हूँ:—

सुनिर्मलगुणैर्नित्यं प्रशतैः श्रुतशालिभिः ।

प्रद्युम्न-मानदेवादिसूरिभिः प्रविराजितः ॥ ४ ॥

विश्रुतस्य महीपीठे बृहद्गच्छस्य मण्डनं ।

श्रीमान् विहारकप्रष्ठः सूरिरुद्योतनाभिधः ॥ ५ ॥

तस्य शिष्योऽऽब्रदेवोऽभ्युपाध्यायः सतां मतः ।

यत्रैकांतगुणापूर्णं दोषैर्लभे पदं न तु ॥ ६ ॥

श्रीनेमिचंद्रसूरिरुद्धृतवान् वृत्तिकां तद्विनेयः ।

गुरुसौंदर्यश्रीमन्मुनिचंद्र (१ चार्य) वचनेन ॥ ७ ॥

(ई) आख्यानमणिकोशकी प्रशस्ति पीटर्सन भा. ३ पृ. ७८में है, किन्तु उसमें केवल वह देवेन्द्रसाधुरचित होनेके सिवाय और कोई उल्लेख नहीं है।

[२] सं. ११७२की रचित आगामिकवस्तुविचारसार (बडशीति)की वृत्तिकी प्रशस्तिमें लिखा है—

मध्यस्थभावादचलप्रतिष्ठः सुवर्णरूपः सुमनोनिवासः ।

अस्मिन्महामेरुरिवास्ति लोके श्रीमान्बृहद्रच्छ इति प्रसिद्धः ॥

तस्मिन्नभूदायतबाहुशाखः कल्पभुमाभः प्रभुमानदेवः ।

यदीयवाचो विबुधे सुबोधाः कर्णे कृता नूतनमंजरीवत् ॥

तस्मादुपध्याय इहाजनिष्ठ श्रीमान्मनस्वी जिनदेवनामा ।

गुरुक्रमाराधय(यि)तालपबुद्धिस्तस्यास्ति शिष्यो हरिभद्रसूरिः ॥ ७ ॥

—(जेसलमेरसूची पृ. २६)

[३] (पीटर्सन भा. ३, पृ. ७८से ८२ तक) सं. ११९०की रचित उक्त आख्यानमणिकोशकी वृत्तिकी प्रशस्तिमें श्रीआम्रदेवसूरिने लिखा है :—

बडगच्छरूपी समुद्रमें पारिजात(कल्पवृक्ष)रूप श्रीदेवसूरि, धन्वन्तरिरूप श्रीअजितसूरि, पेरावतरूप श्रीआनंदसूरि और अश्वरूप श्रीनेमिचंद्रसूरि जोकि स्तुत प्रकरणके रचयिता एवं उत्तराध्ययनवृत्ति, लघुवीरचरित, रत्नचूडचरि-
के रचयिता हैं (जानने)। श्रीजिनचंद्रसूरिके दो शिष्यों—श्रीआम्रदेवसूरि, श्रीचंद्रसूरि—मेंसे पहिलेने टीका रची। श्रीजिनचंद्रसूरिके मुख्य तीन शिष्यों—मिचंद्र, गुणाकर, पार्श्वदेवगणियों—ने इस टीका रचनेमें सहायता की। लेखन शोधन और उद्धरण आदि भी उन्होंने ही किया (जै. सा. सं. इ. पारा ३५४)

श्रीनेमिचंद्रसूरिकी प्रशस्तियोंसे निम्न बातें प्रकट होती हैं—

(१) ख्याति—इन नेमिचंद्रसूरिने जिस गुरुपरम्पराका उल्लेख किया उनकी 'विहारक' (अर्थात् विहार करनेवाले) ख्याति थी, जैसाकि महावीर-
रियकी प्रशस्तिमें श्री उद्योतनसूरिजीका विशेषण 'विहारक मुनिसन्तान-
आकाशमे' श्रेष्ठ पूर्णिमाके चंद्रसमान' उल्लेख किया है एवं उत्तराध्ययनकी
सूची प्रशस्तिमें भी 'विहारक'की पहिचानवाले श्रीउद्योतनसूरि (दूसरे)
इस किये हैं। रही रत्नचूडकी कथाकी प्रशस्ति सो उसमें विहारकका
योग तो नहीं है परन्तु जिनकी परम्परामें उक्त उद्योतनसूरि हुए उनके
ए पट्टधरके साथमें 'उद्यत विहार निरत' (अर्थात् विहार (कार्य)में लगे
एवं उसमें उद्यत रहनेवाले) विशेषणसे भी यही प्रकट होता है कि वे भी
रवासी न थे अतः इनके पूर्वके पट्टधर श्रीनेमिचंद्रसूरि और उनके पूर्वके
हा) पट्टधर श्री देवसूरि भी विहार करनेवाले ही थे और उनकी ख्याति
विहारक होगी।

(२) गच्छ—श्री उद्योतनसूरिजीसे महावीरचरियकी प्रशस्ति आरंभ
है तो उसमें पहिले चंद्रकुल और बडगच्छका स्पष्ट उल्लेख है।
आध्ययनकी प्रशस्तिका पूर्व भाग अनुपलब्ध है। रही रत्नचूडकी प्रशस्ति,
उसमें गच्छ कुलका स्पष्ट निर्देश तो नहीं है, परन्तु ये सब 'उद्यतवि-
निरत' श्रीदेवसूरिके गच्छमें हुए लिखे हैं और उन्हींके गच्छमें दोनों

[३६४]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[वर्ष ७]

श्रीउद्योतनसूरि हुए जो की बडगच्छीय थे। इससे प्रमाणित है कि पूर्वके पट्टधर श्री नेमिचंद्रसूरि और उनके पूर्वके पट्टधर श्रीदेवसूरिजी बडगच्छमें ही हुए, इसमें शंका करनेकी कुछ भी गुंजाइश नहीं है।

(३) गुरुपरम्परा—रत्नचूडकी प्रशस्तिके अनुसार पहले श्रीदेवसूरि नामक कोई आचार्य हुए। उनके गच्छमें उनके पीछे श्रीनेमिचंद्रसूरि हुए और उनके पीछे श्रीउद्योतनसूरि हुए, यहांतक तो गुरुपरम्परा है क्योंकि इनके साथमें (तयणु-तदनु) शब्द प्रयुक्त है, परन्तु इनके पीछे श्रीयशोदेवसूरि श्रीप्रद्युम्नसूरि श्रीमानदेवसूरि और विख्यात श्रीदेवसूरि (दूसरे)का जो वर्णन है उसमें किसी प्रकारका संकेत न होनेसे ये सब श्रीउद्योतनसूरिके समकालीन और उनके ही परिवारमें हुए थे यह मानना युक्तियुक्त है, क्योंकि महावीर चरियकी प्रशस्तिमें 'जंमि य गच्छे आसी' से भी यही ध्वनि निकलती है बल्कि उत्तराध्ययन वृत्तिकी प्रशस्तिमें श्रीप्रद्युम्नसूरि और श्रीमानदेवसूरिसे प्रविराजित—विराजमान जो बतलाए हैं यह संकेत उन्हीं पहिले श्रीउद्योतनसूरिके लिए है जो अपूर्ण प्रशस्तिके कारण इसमें नहीं आये।

(४) ग्रन्थकारकी गुरुपरम्परा आदि—ग्रन्थकार श्रीनेमिचंद्रसूरि उपाध्याय श्रीआम्रदेवके शिष्य थे और वे श्रीउद्योतनसूरिके शिष्य थे और ये सब बडगच्छीय थे इसमें कुछ भी संदेहास्पद नहीं है। कोई भी पाठक यह समझनेकी भूल न करें की प्रथमके श्रीउद्योतनसूरि और ग्रन्थकर्ताके प्रगुरु दोनों एक ही थे, कारण कि रत्नचूडकथाकी प्रशस्तिका 'तह चेव तंमि गच्छे' यह पद दोनोंको भिन्न बतानेका खास उल्लेख है, अन्यथा यहां पर इस पदके बजाय 'उन्हीं उद्योतनसूरिके शिष्य' इस प्रकारका उल्लेख होना चाहिये था जैसाकि समयनिर्णयसे भी यही पता चलता है।

(५) समयनिर्णय—इन प्रशस्तियोंसे यह पता नहीं चलता कि पूर्वके श्री देवसूरि, श्री नेमिचंद्रसूरि और श्री उद्योतनसूरि जो कि क्रमशः एक दूसरेके उत्तराधिकारी हुए तो वे ग्रन्थकारसे कितने काल पूर्वमें हुए? कारण कि ग्रन्थकारने अपने समय तक उनके कौन २ पट्टधर हुए? यह वर्णन नहीं किया जिससे कि कुछ अनुमान किया जा सकता। इसके लिए विधिमार्गीय प्रसिद्ध श्री जिनदत्तसूरिजीरचित गणधरसार्द्धशतक गाथा ६१ से ६३ तक और सुगुरुपारतत्र गाथा ७-८ से प्रकट है कि इन देवसूरि और उद्योतनसूरिके पीछे श्री वर्धमानसूरि प्रसिद्ध नवांग वृत्तिकार श्री अभयदेवसूरिजीके प्रगुरु हुए जोकि पाटनके दुर्लभराज (राज्य सं. १०६६ से १०७८ तक) के समयमें विद्यमान थे यह इतिहास प्रसिद्ध बात है। अतः ग्यारहवीं शताब्दिके उत्तरार्द्धसे पहिले हुए सिद्ध होते हैं। किन्तु यह ध्यानमें रहेना चाहिए कि उक्त गणधरसार्द्धशतकमें गणधरों या युगप्रवरोंकी स्तुति है न कि किसी

अ३ ६]

पञ्चमः अध्यायः ?

[३६५]

गुरुपरंपराकी श्रृंखलाबद्ध स्तुति है, अन्यथा इस वर्णनके ही पूर्वमें गाथा ५०-५१ में श्रीउमास्वातिवाचकजीकी, गाथा ५२ से ५८ तक श्रीहरिभद्रसूरिजी की और गाथा ६०में श्रीशीलाङ्गाचार्यजीकी स्तुति है जोकि—(उमास्वाति उच्चशाखीय थे और जिनका इतिहासज्ञोंने विक्रमकी पहिली शताब्दि समय निश्चित किया है, याकिनीसुत्र श्री हरिभद्रसूरि विद्याधर कुलके थे और समय इतिहासज्ञोंने सं. ७५७ से ८२७ तक निश्चित किया है एवं निवृत्तिकुलीन श्रीशीलाङ्गाचार्यकी सं. ९२५ से ९३३ तककी कृतियां उपलब्ध हैं)—न होतीं। अतः श्री शीलाङ्गाचार्यने पीछे और श्री वर्धमानसूरिसे पहिले उक्त तीनों पट्टधर आचार्य हुए मान लेनेमें कोई ऐतिहासिक विरोध नहि है।

(६) ग्रन्थकारका समय—ग्रन्थकारके समयके विषयमें महावीरचरियकी प्रशस्तिमें सं. ११४१ [या ११३९?] का स्पष्ट वर्णन है और वे उनके श्री मुनिचन्द्रसूरि [जिनका स्वर्गवास सं. ११७८में हुआ] गुरुभाई थे यह भी इन प्रशस्तियोंसे स्पष्ट है। कहते हैं कि श्री वीरचन्द्रसूरिके शिष्य श्री देवसूरि रचित सं. ११६२के नीवानुशासककुलकमें इन्हीं नेमिचन्द्रसूरिके उपदेशसे उसे रचनेका उल्लेख है [पी. ५१२]। यदि यह बात सत्य हो तो सं. ११६२ तक श्री नेमिचन्द्रसूरिजी विद्यमान थे यह सिद्ध होता है। यदि इनकी अन्य कृतियोंमें संघर्षोंका कुछ उल्लेख हो तो प्रकट करना चाहिए।

षडशीति वृत्तिकी प्रशस्तिसे केवल इतना ज्ञात होता है कि बडगच्छीय प्रभु श्रीमानदेव [सूरि!] के शिष्य उपाध्याय श्री जिनदेवके शिष्य श्री हरिभद्रसूरिने सं. ११७२में यह रची। बडगच्छ उस समयमें प्रसिद्ध गच्छ था।

आख्यानमणिकोशवृत्तिकी प्रशस्तिमें श्री देवसूरि, श्री अजितसूरि, श्री आनन्दसूरि कौनसे हुए? कुछ नहीं कहा जा सकता। जिन दो श्री देवसूरियोंका वर्णन श्री देवेन्द्रसाधुकी प्रशस्तिमें है उन्हीमेंसे कोईसे एक हों तो भी आचार्य नहीं है। एवं शेष श्रीअजितदेवसूरि और श्रीआनन्दसूरि यदि उक्त देवेन्द्रसाधुके समकालीन हों तो भी कुछ कहा नहीं जा सकता। कारण कि श्रीमुनिसुन्दरगणिको गुर्वावलीके श्लोक ७१में उल्लेख है कि श्री मुनिचन्द्रसूरिके श्रीआनन्दसूरि प्रमुख बहुतसे गुरुभाई थे।

यदि कोई विद्वान् श्रीनेमिचन्द्रसूरि(देवेन्द्रसाधु)जीकी अन्यान्य प्रशस्तियोंको तथा इस सम्बन्धकी ऐतिहासिक सामग्रियोंको प्रकट करनेकी कृपा करें अथवा मेरे पास भेज देनेकी कृपा करें तो और भी प्रकाश पड सकता है। ऐसी परिस्थिति होते हुए भी ऊपर मैंने जो कुछ उद्धरण और विवेचन किया है उससे इस नतीजे पर पहुंचना पडता है कि:—

बडगच्छ एक सुप्रसिद्ध गच्छ था। यदि, श्रीमुनिसुन्दरगणि(सूरि पीछे हुए) आविके पास कोई बडगच्छकी विश्वसनीय पट्टावली या गुरुपरम्पराका इतिहास उपलब्ध था और उन्होंने ३४वें पट्टधर श्रीउद्योतनसूरिजीने सं.

[३६६]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[पृष्ठ ७]

१९४४में आबूके पास टेली गांवकी सीमामें श्रीसर्वदेवसूरिजी आदि ८ आचार्योंको आचार्यपद दिया तबसे बडगच्छ हुआ, उनमें श्रीसर्वदेवसूरिजी बड़े थे अतः वे ३५वें पट्टधर हुए (गुर्वावलि प्रलोक ४५से ६१ तक) - यह जो कुछ लिखा है (यह संक्षिप्त रूपसे कियारत्नसमुच्चयकी प्रशस्ति प्रलोक १८से २१ तक में भी है) यदि सत्य है तो ये देवसूरि पट्टधर और रत्नचूडकथाके प्रथम देवसूरि अधिक संभव है कि दोनों एक हों। अथवा श्रीउद्योतनसूरिके पट्टधर जो सर्वदेवसूरि हुए उन्हींका संक्षिप्तरूपसे देवसूरि नाम इस कथामें दिया हो, या आठ आचार्यों मेंसे एकका नाम देवसूरि हो तो भी कुछ कहा नहीं जा सकता। किन्तु इसमें एक आपत्ति यह है कि श्रीकुलमंडनसूरिरचित सं. १४४३के 'विचारअमृतसंग्रह' नामक ग्रन्थमें-जिसका अवतरण प्रसिद्ध पूज्य श्रीमद्विजयानन्दसूरिजीने अपने पत्रमें उद्धृत किया है (देखो न्यायाम्भोनिधि श्रीविजयानन्दसूरि चरित्र पृ० ८३ ले० श्रीयुत सुशील) केवल एक आचार्य श्रीसर्वदेवसूरिको ही बडकी छायामें आचार्य पद देने से बडगच्छ हुआ उल्लेख किया है (तो इस ग्रन्थके अन्याय उल्लेखोंकी ऐतिहासिकताके विषयमें विचार करलेना योग्य है क्योंकि मेरे पास यह ग्रन्थ नहीं है)। यदि ऐतिहासिक दृष्टिसे सं. ९९४से भी पहिले बडगच्छ हुआ सिद्ध होता तो श्रीयुत नाहरजीके जैन लेख संग्रह खण्ड २ ले० १७०९में सं. ९३७का श्रीउद्योतनसूरिजीका एक प्राचीनतम लेख उपलब्ध है तो उक्त समयमें भी एक उद्योतनसूरि हुए थे यह निःसन्देह है। अब केवल एक बात और शेष रह जाती है कि रत्नचूडकथाकी प्रशस्तिसे श्रीमुनिसुंदरगणि आदिकी गुर्वावलीमें भिन्न पट्टपरंपरा क्यों उपलब्ध है? तो उसका तो यह समाधान है कि बहुधा ग्रन्थकार खास अपने पूर्वजोंका ही वर्णन देते हैं बडगच्छकी उद्धृत प्रशस्तियोंसे यह प्रमाणित है कि उस समयमें इस गच्छमें अनेक आचार्य हुए थे जबकि पट्टावली लेखकोंने वह ग्रहण न करके मुख्य परम्पराका उल्लेख किया होना संभाव्य है। किन्तु यह हो सकता है कि उनको बडगच्छकी उत्पत्तिका प्रामाणिक संघत् उपलब्ध न होनेसे जनश्रुतिके अनुसार वह लिख दिया हों। अतः अन्याय तत्कालीन रचनाओं और शिलालेखों आदिमें किन किन आचार्योंके नाम और परम्पराओंका उल्लेख है वह प्रकाशित करना इतिहासज्ञों एवं जिनके पास साहित्यके भंडारके भंडार पड़े हैं उनका एवं जिनके पास बडगच्छकी प्राचीनतम पट्टावलियां उपलब्ध हों उनका कर्तव्य है इस प्रार्थनाके साथ मैं यह लेख समाप्त करता हूँ।

टिप्पणी—श्रीनेमिचंद्रसूरिकी प्रशस्तियों ही से यह साफ प्रकट है कि उनमें किसी प्रशस्तिमें अमुक नाम है जब कि दूसरियोंमें नहीं है, एवं इनमें पहिले श्रीउद्योतनसूरिका जो श्रमणगुणकी दुर्वह धुराको धारणकरनेवाले-विशेषण उल्लेख किया है उससे प्रकट है कि ये उद्योतनसूरि त्यागी थे एवं उनके पूर्वज भी त्यागी थे। पता—कटरा खुशालराय, दहेली

ગુજરાતનું એક અતિ પ્રાચીન પુનરુદ્ધત મહાતીર્થ

સેરીસા તીર્થ

[ટૂંક પરિચય]

લેખક—પૂ. મુનિમહારાજ શ્રી ન્યાય વિજયજી

સેરીસા ગુજરાતનું એક પ્રાચીન તીર્થ છે. અત્યારે અમદાવાદથી ઉત્તર-પશ્ચિમના ખૂણા તરફ આ એક નાનકડું ગામડું છે. ગામ બહાર એક પ્રાચીન જિનમંદિર હતું, જેના શિખરનો ઉપરનો ભાગ દેખાતો હતો. અને મંદિરના ખીજા કેટલાક વિભાગો અસ્તવ્યસ્ત પડ્યા હતા. વિ. સં. ૧૯૫૫ લગભગમાં આ તરફ જોનાતું લક્ષ્ય ગયું, અને ધીમે ધીમે ખોદકામ કરાવતાં પ્રાચીન મંદિરનો પાયો તથા ઉપરનો ભાગ દેખાવો. એક ઠાકરકાના ધરના પાછલા ભાગમાંથી વિશાલ સુંદર પ્રાચીન મૂર્તિઓ નીકળી એમાંની કેટલીક અખંડિત અને કેટલીક ખંડિત હતી. પૂ. પા. આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનેમિસરીશ્વરજી મહારાજની પ્રેરણાથી જૈન તત્ત્વ વિવેચક સભા અને અમદાવાદના દાનવીર શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈએ એક ધર્મશાળા જેવું મકાન બનાવી ત્યાં મૂર્તિઓ પરોણા દાખલ પંચરાવી અને પ્રાચીન મંદિરના સ્થાને જ એક વિશાળ ભવ્ય જિનમંદિર બનાવવાની શરૂઆત કરવામાં આવી. અમદાવાદના મુખ્યશેઠ સ્વ. સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈને પોતાના તરફથી આ મંદિર બંધાય એવી ભાવના થવાથી તેમના તરફથી મંદિર બંધાવવું શરૂ કરવામાં આવ્યું. એ મંદિરનો કેટલોક ભાગ હજી બંધાવો બાકી હોવા છતાં ઘણું ખર્ચ તૈયાર થઈ ગયું છે. મંદિરની બાંધણી પ્રાચીન પદ્ધતિની હોય મંદિર ઘણું જ સુંદર અને ભવ્ય થયું છે. આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થવી બાકી છે, તેમજ મંદિરનું કેટલુંક કામ પણ બાકી છે. મંદિરનો મૂલ ગભારો તૈયાર થઈ ગયેલ હોવાથી શેઠશ્રી સારાભાઈએ વિ. સં. ૧૯૮૧ના મહા સુદી ૬ના દિવસે ખૂબ ઉત્સવ પૂર્વક તેમાં પ્રભુજીનો પ્રવેશ કરાવ્યો છે. સ્વ. શેઠશ્રી સારાભાઈ પોતાની હયાતીમાં પોતાને અતિપૂજ્ય આ તીર્થની પ્રતિષ્ઠા કરાવી શક્યા હોત તો ઘણા આનંદની વાત થાત! આ મંદિરની આસપાસ શ્રીસંમ તરફથી એક ધર્મશાળા બંધાવામાં આવી છે.

આટલી હકીકત આ તીર્થની વર્તમાન સ્થિતિ સંબંધી થઈ. હવે આ તીર્થ કેટલું પ્રાચીન છે તથા એ સંબંધી પ્રાચીન પુરાવા શું મળે છે તે જોઈએ. “વિવિધતીર્થ કલ્પ”માં ૧૩મે ‘અયોધ્યાજગરીકલ્પ’ છે તેમાં સેરીસા સંબંધી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ મળે છે:

કહં પુણ દેવિંદસૂરિહિં ચત્તારિ વિંબાણિ અહજ્ઞાપુરાઓ બાળીયાણિ સ્તિ
મળ્ણજ્ઞ—સેરીસયનયરે વિહરંતા આરાહિઅપરમાવજ્ઞ—ઘરણિંદા છત્તાવલીયસિરિ-
દેવિંદસૂરિણો ઉક્કુરુહિઅપાણ ઠાણે કાઉસ્સગં કરિંસુ । एवं बहुवारं करिते ते
द हूँ सावणहिं पुच्छिअं—भयवं को विसेसो इत्थ क्काउस्सगकरणे ? । सूरिहिं

૧ સિંધી જૈન ગ્રંથમાલા કલકત્તા તરફથી પ્રકાશિત ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’ પૃ. ૨૪.

[૩૬૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

મળિયં—ઈત્થ પહાણફલહીં ચિટ્ઠઈ, જીસે પાસનાહપડિમા કીરઈ; સા ય સન્નિહિય-પાડિહેરા હવઈ । તઓ સાવયવયણેં પડમાવડઆરહણથં ઉવવાસતિગં કયં ગુરુણા । આગયા મગવઈ । તીં આઈટું । જહા—સોપારણ અંધો સુત્તહારો ચિટ્ઠઈ । સો જઈ ઇત્થ આગચ્છઈ અટ્ટમમત્તં ચ કરેઈ, સૂરિણ અત્થમિણ ફલહિઅં ઘડેડમાદવઈ, અણુદિણ પડિપુણં સંપાડેઈ, તઓ નિપ્પજ્ઞઈ । તઓ સાવણહિં તદાહવણથં સોપારણ પુરિસા પટ્ઠવિઆ । સો આગઓ । તહેવ ઘડિડમાદત્તા । ધરિણિન્દધારિઆ નિપ્પજ્ઞા પડિમા । ઘડિન્તસ્સ સુત્તહારસ્સ પડિમાણ હિઅણ મસો પાડબ્મૂઓ । તમુવિક્કિવરુણ ઉત્તરકાઓ ઘડિઓ । પુણો સમારિંતેણ મસો દિટ્ઠો । ટઢ્ઢિઆ વાહિઆ । રુહિરં નિસ્સરિડમારદ્દં । તઓ સૂરિહિં મળિઅં—કિમેયં તુમણ કયં ? । ઇયંમિ મસે અચ્છન્તે ઇસા પડિમા અર્હવબ્બુઅહેકુ સપ્પમાવા હુન્તા । તઓ અંગુ-ટ્ઠેણં ચંપિડં થંમિયં રુહિરં । એવં તીસે પડિમાણ નિપ્પજ્ઞાણ ચડવીસં અન્નાણિ બિંબાણિ સ્વાણીર્હીતો આણિત્તા ઠાવિઆણિ । તઓ દિવ્વસત્તીણ અવજ્ઞાપુરાઓ તિન્નિ મહાબિંબાણિ રત્તીણ ગયણમગ્ગેણ આણીયાણિ । ચડત્થં વિ આણિજ્ઞમાણે વિહાયા રયણી । તઓ ધારાસેણયગ્ગામે સ્વિત્તમજ્ઞે બિંબં ઠિઅં । રણ્ણા સિરિકુળારપાલેણ ચાલુક્કચક્કવહ્ણા ચડત્થં બિંબ કારિત્તા ઠવિઅં । એવં સેરિસે મહપ્પમાવો પાસનાહો અજ્ઞવિ સંવેણ પૂહ્ણઈ । મિચ્છા વિ ઉવદવં કાડં ન પારેંતિ । ઝુસુઅઘડિઅત્તેણ ન તહા સલાવણ્ણા અવચવા દિસંતિ । તમ્મિ અ ગામે તં બિંબં અજ્ઞવિ ચેઈહેરે પૂહ્ણઈ ત્તિ ।

ભાવાર્થ—અર્થોપાધી શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજી ચાર બિંબ કેવી રીતે લાવ્યા તે કહે છે. પદ્માવતી અને ધરણેન્દ્રના આરાધક છત્રાવલીય શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજી વિહાર કરતા સેરીલા પધાર્યા. ત્યાં ઉકડુડીય આસને કાઠિસ્સગ કરતા હતા. આ પ્રમાણે બહુ વાર કરતાં જોઈ શ્રાવકોએ પૂછ્યું, ‘ભગવન્ ! આવી રીતે કાઠિસ્સગ કરવામાં શું વિશેષતા છે ?’ સૂરિજીએ કહ્યું, ‘અહીં એક પાપાણુનો મોટો ટુકડો—ફલહી છે, તેની પાશ્વર્થનાથ ભગવાનની પ્રતિમા કરવામાં આવે તો તે મહાચમત્કારી—પ્રભાવિક થાય’. પછી શ્રાવકોના વચનથી સૂરિજીએ પદ્માવતીને આરાધવા અટક કર્યો. દેવી હાજર થયાં. તેણે કહ્યું; ‘સોપારક નગરમાં એક આધોણ શિલ્પકાર—સૂત્રધાર રહે છે તે અહીં આવી અટક કરી સૂર્ય આધર્યા પછી પ્રતિમાજી ધડવાનું કામ શરૂ કરે અને સૂર્ય—ઉદય પહેલાં તે કામ પૂરું કરે—પ્રતિમાજી ધડી લે તો તે પ્રતિમાજી મહાચમત્કારી થાય. પછી બીજો દિવસે શ્રાવકોએ સોપારક નગરથી તે સૂત્રધારને બોલાવવા માણુસ મોકલ્યું. સૂત્રધાર આવ્યો. પ્રતિમા બનાવવાનું કામ શરૂ કર્યું. ધરણેન્દ્ર-સહિત પ્રતિમા બનાવી. પ્રતિમા બનાવતાં પ્રતિમાજીના હૃદય પર મસો પ્રાદુર્ભૂત થયો. પણ તેની ઉપેક્ષા કરીને પ્રતિમાજીનાં આકાનાં અવયવો બનાવ્યાં. પછી ફરીથી ઠીક કરતાં

અંક ૬]

સેરીસા તીર્થ

[૩૬૯]

મસો દોઠો, તેના ઉપર તેણે ટાંકણું માર્યું. ટાંકણું વાગતાં જ અંદરથી લોહી નીકળવા માંડ્યું. સરિછ મહારાજે આ જોઈ કહ્યું કે આ તે શું કયું? જે પ્રતિમાના હૃદયમાં મસો રહ્યો હોત તો પ્રતિમા અતિશય પ્રભાવકારી થાત. ત્યાર પછી અંગૂઠો દાખી સરિછએ લોહી બંધ કર્યું. આવી રીતે આ પ્રતિમાજી થયાં. આ સિવાય બીજાં ચોવીશ બિંબો ખાણુમાંથી લાવીને સ્થાપ્યાં. ત્યાર પછી અષોઢ્યાથી ત્રણ મહાન્ બિંબો આકાશ માર્ગે રાત્રે જ મંગાવ્યાં. ચોથું મોટું બિંબ લાવતાં સવાર થઈ ગયું તેથી ધારાસેન નગરના ખેતરમાં તે બિંબ સ્થાપ્યું, ત્યારપછી ચૌલુક્યચક્રવર્તી મહારાજા કુમારપાલે ચોથું બિંબ બનાવવી સ્થાપ્યું. આવી રીતે સેરીસાનગરમાં મહાપ્રભાવિક પાર્શ્વનાથ ભગવાન અત્યારે [અંધકારના સમયમાં] પણ પૂજાય છે. મિથ્યાત્વીઓ પણ તેને ઉપદ્રવ કરવા સમર્થ નથી થતા. આ મૂર્તિ જલદી બનાવી હોવાથી શરીરનાં અંગો બરાબર વિકસિત થયાં નથી. તે બિંબ અત્યારે પણ ચૈત્ય ઘરમાં પૂજાય છે.”

આ સેરીસા તીર્થના સ્થાપક શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ સંબંધી વધુ પરિચય આ પ્રમાણે મળે છે:

નાભિનંદનોદ્ધાર પ્રયંધ કે જે ઉપદેશગચ્છના કક્કસરિછએ સં. ૧૩૯૩માં કાંજકટ-પુરમાં બનાવ્યો છે તેમાં નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ મળે છે—

સંઘપ્રચાળકેષ્વેવં દીયમાનેષ્વર્હનિશમ્ । શ્રીસેરીસાહ્રયસ્થાનં પ્રાપ્ત દેસલસંઘપઃ ॥
શ્રીવામ્બેયજિનસ્તસ્મિન્નૂર્ધ્વપ્રતિમયા સ્થિતઃ । ધરણેન્દ્રાશસંસ્થ્યંહિઃ સકલે યઃ કલાવપિ ॥
યઃ પુરા સૂત્રધોરેણ પટાચ્છાદિતચક્ષુષા । એકસ્યામેષશર્વથી દેવાદેશાદ્યઘ્વત્ ॥
શ્રીનાગેન્દ્રગણાધીશૈઃ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરિભિઃ । પ્રતિષ્ઠિતો મન્ત્રશક્તિસમ્પન્નસકલેહિતૈઃ ॥
તૈર્વ સમ્મેતગિરેર્વિશતિસ્તીર્થનાયકાઃ । આનિન્યિરે મન્ત્રશક્યા ત્રયઃ કાન્તિપુરીસ્થિતઃ ॥
તદાદીદં સ્થાપિતં સત્તીર્થં દેવેન્દ્રસૂરિભિઃ । દેવપ્રમાવાદ વિભવિસમ્પન્નજનવાચ્છિતમ્ ॥

“આવી રીતે અહર્નિશ સંઘ સાથે પ્રયાણ કરતા કરતા સંઘપતિ દેશલ સેરીસા પહોંચ્યા. ત્યાં પાર્શ્વજિન ઊર્ધ્વ પ્રતિમાએ (કાઉસગગધ્યાને) રહેલા છે. ધરણેન્દ્રથી પૂજતા ચરણુવાળા જે પ્રભુ આ કલિકાલમાં પણ પ્રભાવિક છે; જે બિંબને પહેલાં સૂત્રધારે પોતાની આંખે પાટા બાંધી એક જ રાત્રિમાં દેવના આદેશથી ધડયું હતું; જેની પ્રતિષ્ઠા શ્રી. નાગેન્દ્રગચ્છના અધીશ શ્રી. દેવેન્દ્રસૂરિએ કરી હતી, તે જ દેવેન્દ્રસૂરિએ સંમેતગિરિ (સમેત શિખર)થી વીશ તીર્થકર (બિંબો)ને અને કાન્તિપુરીમાં રહેલ ત્રણ તીર્થકર (બિંબો)ને મંત્રશક્તિથી આપ્યા હતા. ત્યારથી આ શ્રેષ્ઠ તીર્થ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિએ સ્થાપ્યું છે કે જે દેવ પ્રભાવથી ભગ્ય જનોના વાંછિત પૂરે છે.

—(નાભિનંદનોદ્ધાર પ્રયંધ જૈનયુગ પૃ. ૧૮૮, પં. લાલચંદ્ર બ. ગાંધી)

આ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ મહારાજનો વિશેષ પરિચય જિનમંડગગણિકૃત કુમારપાલ-અર્ચનામાં નીચે પ્રમાણે મળે છે.†

† આ સંબંધ આગળ આવતી કુમારપાલ પ્રતિબંધમાંની અહીં લીધેલી હકીકત શ્રી મોહન-લાલ દ. દેસાઈ લિખિત ‘ચંદ્રપ્રભ ચરિત્ર’ની પ્રસ્તાવનાના આધારે લખી છે.

[૩૭૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૫૫૯]

“એકદા શ્રી ગુરુ (દેવેન્દ્રસૂરિ)ને પૂછયા વગર અન્યગચ્છના દેવેન્દ્રસૂરિ અને મલયગિરિ સાથે કલાઓમાં કૌશલ મેળવવા આદિઅર્થે હેમચંદ્ર ગૌડ દેશ પ્રત્યે ચાલી નીકળ્યા પદ્મુર ગામે એ ત્રણે રહ્યા. ત્યાં રહેલા એક ઝાન મુનિની વૈયાવૃત્તથી સેવા કરી; તે મુનિની રૈવતક (ગિરનાર) તીર્થમાં જઈ દેવનમસ્કાર કરવાની ઇચ્છા હોવાથી હેમચંદ્રાદિ મુનિઓએ ગામના મુખી શ્રાવકોને સુખાસન અને તેને ઉપાકારનાની સમવડ કરી આપવા સંબંધી કહેતાં તે ગોઠવણ થઈ ગયા પછી ત્રણે સર્પજતાં પ્રભાતે ઊઠતાં ત્રણેએ પોતાને રૈવતક પર્વત પર ગેયા. શાસનદેવતાએ પ્રત્યક્ષ થઈ ગુણ સ્તુતિ કરી જણાવ્યું કે આપ ભાગ્યવાનો અત્ર રહેતાં જ સર્વ બનશે, ગૌડ દેશે જવું નહિ અને અનેક મહાઓષધી અને મંત્રોને બતાવી તે દેવતા સ્વસ્થાને ગયાં. એકદા શ્રી ગુરુએ (શ્રી હેમચંદ્રચાર્યજીના ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રસૂરિએ) આ ત્રણે મુનિઓને શ્રી સિદ્ધચંદ્રજીનો મંત્ર તેના આત્માય સહિત બતાવ્યો. તે મંત્ર પશ્ચિની સ્ત્રીના હૃત્તરસાધકપણાથી સધાય. તે રીતે સધાય તો ઇચ્છિત વર મળે. અન્યથા નહીં” પછી અન્યદા કુમારગામમાં જતાં ધોખીનો પાસેના વસ્ત્રથી પશ્ચિની સ્ત્રીની ભાળ મળતાં તેના પતિની સંમતિ લીધી. તે પતિપત્ની ગિરનાર આવ્યાં અને તે દ્વારા શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યપૂર્વક મંત્ર સાધ્યો એ વાત આવે છે. એટલે તીર્થનો અધિષ્ઠાતા શ્રીવિમલેશ્વર દેવ પ્રત્યક્ષ થઈ પુણ્યવૃષ્ટિ કરી ‘ઇચ્છિત વર મળે’ એમ બોલ્યો.”

તતઃ શ્રી હેમસૂરિણા રાજપ્રતિબોધઃ, દેવેન્દ્રસૂરિણા નિજાવદાતકરણાય કાન્તિ-નગર્યાઃ પ્રાસાદ એકરાત્રૌ ધ્યાનબલેન સેરીસકપ્રામે સમાનીત इति जनप्रसिद्धिः । मलयगिरिसूरिणा सिद्धान्तवृत्तिकरणवर इति त्रयाणां वरं दत्वा देवः स्वस्थानमगात् ।

ભાવાર્થ—ત્યારે શ્રીહેમસૂરિએ રાજને પ્રતિબોધ કરવાનું—જૈન બનાવવાનું અને દેવેન્દ્રસૂરિએ પોતાની પ્રસિદ્ધિ માટે કાન્તિ (કાંચી-દક્ષિણ) નગરીમાંનો પ્રાસાદ એક રાત્રિમાં ધ્યાન બલથી સેરીસકમાં લાવવામાં આવે એવું વરદાન માગ્યું એવી જનપ્રસિદ્ધિ છે. મલયગિરિસૂરિએ સિદ્ધાંતો પર વૃત્તિ રચવાનું વરદાન માગ્યું. આ પ્રમાણે વર આપી દેવ પોતાને સ્થાને ગયો. ”

જિનમંડનગણિ દેવેન્દ્રસૂરિજી માટે આ દંતકથા છે એટલું જ જણાવે છે તે પણ વિચારણીય તો છે જ.

આ જ દેવેન્દ્રસૂરિજીનો પરિચય ૧૪૨૨માં થયેલા શ્રીકૃષ્ણર્ષિ ગચ્છના જયસિંહસૂરિજી કુમારપાલચરિત્ર મહાકાવ્યમાં પ્રથમ સર્ગમાં આપે છે. બાકી અધો પરિચય લગભગ મળતો છે, પરંતુ દેવના વરમાં સેરિસકમાં કાંચીનગરથી મંદિર કે મૂર્તિ લાવવાનો લેશ પણ ઉલ્લેખ નથી. દેવેન્દ્રસૂરિ, હેમચંદ્રાચાર્યના મિત્ર હતા. નવીન કળાઓ જાણવા સાથે જ બહાર વિચરે છે, દેવ આવે છે વગેરે બધું મળતું છે. પણ સેરીસા સંબંધી લગારે ઉલ્લેખ નથી. એટલે આમાં આર વિકલ્પો આપણને મળે છે.

૧ જયસિંહસૂરિની માન્યતા પ્રમાણે દેવેન્દ્રસૂરિ હેમચંદ્રસૂરિજીના મિત્ર હતા.

૨ જિનમંડનગણિના લખવા પ્રમાણે હેમચંદ્રાચાર્યજીના મિત્ર મહાધ્યાયી શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજી હતા. દેવતા ત્રણેને વરદાન આપે છે, તેમાં દેવેન્દ્રસૂરિજી કાંચીનગરથી સેરીસામાં મંદિર લાવવાનું વરદાન માંગે છે.

અંક ૬]

સેરીસા તીર્થ

[૩૭૧]

૩ નાભિનંદનોદ્ધાર પ્રત્યંધકારના લખવા પ્રમાણે નાગેંદ્રગચ્છના શ્રી દેવેંદ્રસૂરિજીએ આ સેરીસા તીર્થ સ્થાપ્યું. તેમણે મંત્રત્રયથી સમેતશિખર અને કાન્તિનગરીથી બિંબો આપ્યાં.

૪ વિવિધતીર્થકલ્પના કથન મુજબ છત્રાવલીય શ્રી દેવેંદ્રસૂરિજીના હાથે સેરીસાતીર્થ સ્થપાયું. તેમણે કાન્તિનગરી કે સમેતશિખરનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો, પણ અયોધ્યાથી મંત્રશક્તિથી ત્રણ બિંબ લાવ્યા, ચોથું બિંબ સવાર થઈ જવાથી રહી ગયું, અને પછી ગુર્જરેશ્વર કુમારપાળે ચોથું બિંબ બનાવરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનું જણાવે છે અને સેરીસામાં પ્રભાવિક પાર્શ્વનાથ પ્રભુ પૂજાય છે તેમ જણાવે છે.

સેરીસા તીર્થના સંબંધ પુરતો આપણે એક નિર્ણય તો કરી જ શકીએ છીએ કે ત્રણે આચાર્યોના મત મુજબ શ્રી દેવેંદ્રસૂરિજી આ તીર્થના સ્થાપક છે.

હવે આપણે કવિવરશ્રી લાવણ્યસમયે સં. ૧૫૬૨માં રચેલ સેરીસા રાશમાંનો સેરીસા તીર્થની સ્થાપના સંબંધી મત જોઈએ. તેઓ પ્રથમ-મંગળાચરણમાં જ લખે છે—

સ્વામિ સોહાકર શ્રી સેરીસાએ, પાસ જિણેસર લોડણુ દીસએ,
દીસએ લોડણુ પાસ પરગટ પુહવિ પરતો પૂરએ,

એટલે સેરીસામાં લોડણુ પાર્શ્વનાથ દેખાય છે અને જગતમાં પરચો પૂરે છે. સેરીસાની ઉત્પત્તિનું વર્ણન તેઓ આ પ્રમાણે આપે છે:—

“ એકવાર એક ગુરુ શિષ્યો સાથે વિચરતા વિચરતા આવે છે. એક વડ નીચે વિશ્રાન્તિ અર્થે રાતવાસો રહ્યા છે ત્યાં ગુરુના બે એલાએ વિચાર કર્યો કે ગુરુ પાસે પોથી છે તે ગુરુ કેમ છૂટી મૂકતા નથી? લાગ આવે ત્યારે આપણે તેનો ઉપયોગ કરીશું. ગુરુજી એકવાર બહાર પધારે છે. સમય જોઈ શિષ્યો તે પોથી લે છે, અને પ્રથમ પાનું ઉઘાડતાં જ આવન વીરને સાધવાનો મંત્ર જોઈ યાદ રાખી લે છે. પછી ગુરુના ડરથી પોથી હતી ત્યાં મૂકી દે છે. ગુરુજી બહારથી પધારે છે. સાંઝના પ્રતિક્રમણ કરી પોરસી બણાવી ગુરુ સંપૂર્ણ જાય છે. ગુરુજીને સત્તા જાણી બંને શિષ્યો ઊઠે છે અને એક મંત્રસાધક અને બીજો ઉત્તર સાધક થાય છે. મંત્રના પ્રભાવે આવન વીર હાજર થાય છે, અને બોલે છે.

“ બોલે આવન વીર વિચક્ષણા, કહો કુણિ કારણિ અમ સમર્થા ધણા. ”

આ સાંભળી શિષ્યો વિચાર કરી છેવટે કહે છે—

“ એ નગર મોટું એક મોટું નહીં જિનપ્રાસાદ એ,
તુમે જાતે કાંતિયકો લ્યાવો પરિહરો પરમાદ એ. ”

આ નગર તો મોટું છે પણ અહીં એક પણ જિનમંદિર નથી તો તમે કાંતિનગરથી એક જિનપ્રાસાદ લાવી આ મોટ પૂરી કરો. દેવતા જવાબ આપે છે :

“ જાનહિં વાસે કલિ જગિં કુકડા, કાજ કરેસ્યું પછે નહિં દુકડા. ”

જ્યાંસુધી કુકડા નહિં બોલે ત્યાં સુધી અમે કામ કરીશું, પછી નહીં કરીએ.

પછી એ વીરો કાંતિનગરી જઈ ત્યાંથી જિનપ્રાસાદ-મૂર્તિઓ વજેરે લાવે છે.

(૧) જૈન સત્ય પ્રકાશક, વર્ષ ૪ અંક ૩ માં પૂ. પા. મુનિમહારાજ શ્રી જયન્તવિજયજી સંપાદિત સેરીસા પાર્શ્વજિન સ્તવન. ’

[૩૭૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

“ પ્રાસાદ પ્રતિમા રંગમંડપ થંભ ચિર લેઈ આવિયા;

વડસિર વિણાયગ આહિર ખેઠાં ઇસિ મોટી માંડણી.

વડના ઝાડથી જાંચો, સાત માળની માંડનીવાળો પ્રાસાદ અને પ્રતિમાદિ લાવ્યા. કામ સર થયું ત્યાં તો :

“સાતમી ભૂમિ જામ હૂંઈ જાગીયા ગુરુ ગચ્છધણી.”

સાતમો માળ તૈયાર થયો અને ગુરુજી-ગચ્છનાયક જાગ્યા.

ગુરુજી બહુ વિચક્ષણ હતા. એક ક્ષણવારમાં આખી પરિસ્થિતિ સમજી ગયા. કાન્તિ-નગરથી જિનપ્રભુનો પ્રાસાદ લાવ્યા છે એમ સમજી ગયા. ગુરુજીએ તરત જ ચક્રેશ્વરી દેવીને સંભારીને કહ્યું.

“સહગુરુ સમરી ચપુર ચક્રેશ્વરી પરગટ પુરતી તવ પરમેશરી.

પરમેશ્વરી તવ પ્રગટ આવી ગુરુ સુણાવી વાતડી.

પ્રાસાદ કરતા વીર વાસે હજી છે બહુ રાતડી.

એ મૂઠ ચેલા મનિ ન જાણે હુંસ્યે ઝેચ્છ મહાકુલી,

તિણિ ધર્મથાનિક હુંસે થોડાં દેવ તુમ કહઈ વલી.

ગુરુના આદેશથી ચક્રેશ્વરી દેવી આવી કુકડાનો અવાજ કરાવે છે. કુકડાનો અવાજ સાંભળી કામ અધૂરું મૂકી વીર ચાલ્યા જાય છે. દેવી શિષ્યોને પણ દંડ કરે છે. અન્તે ગુરુ તેમને છોડાવે છે. પ્રતિમાજી વગેરે એમને એમ રહે છે. ચાલતાં નથી.

મૂરતિ મૂલગીતિ તિહાં ચાલે નહિ સોવનમૂરતિ તિહાં ચાલે નહિ.

ચાલે નહિં વલિ મૂલાનાયક સંધ સહુ વિમાસએ

દિન કેતલે ગુરુ અવર આવ્યા અવર મંત્ર ઉપાસએ;

ભલિં ભાવિ ભરિઓ ધ્યાન ધરિઓ ધરણપતિ ધરિ આવિઓ,

આદેસ પામી સીસ નામી પાસ પ્રતિમા લાવીઓ.

મૂર્તિ સ્થિર છે. મૂલનાયકજી પણ ચાલતાં નથી. ત્યાં કેટલોક સમય જવાથી પછી ખીજા ગુરુજી આવ્યા. તેમણે મંત્રથી ધરણુદ્રને બોલાવ્યા. આચાર્યના-ગુરુના આદેશથી ધરણુદ્ર શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુજીની પ્રતિમા લાવ્યા.

“ચાપી પ્રતિમા પાસની લોકે એ, પાસ પાયાલે જાવા ડોલેંએ;

ડોલે એ પ્રતિમા નાગપૂજા નવિ રહું હું તે વિના.”

પ્રતિમાજી અસ્થિર અને ડોલાયામાન રહ્યાં. નાગકુમાર દેવોની પૂજા લેવા માટે જાણે હાલતાં હોય તેથી લોકો તેને લોડણ પાર્શ્વનાથ કહેવા લાગ્યા.

“લખ લોક દેખે સહુ પેખે નામ લોડણ ચાપના.”

એ પ્રતિમાજીને લાખો લોકોએ ડોલતી બેઠ તેનું લોડણ પાર્શ્વનાથ એવું નામ સ્થાપ્યું. પરંતુ ગુરુજીએ જોયું કે લોકો આથી ખીયે છે. એટલે મંત્રબલથી પ્રતિમાજી સ્થિર કર્યા.

“સો રચણિ હોહે દેખી બીહેં મંત્રબલિ ગુરુ ચિર કરી.

આ તીર્થનું સેરીસા કેમ નામ પડયું તે સંબંધી કવિનું વર્ણન હવે પછી જોઈશું.

[ચાલુ]

સ મા યા ર

પ્રતિષ્ઠા:—

(૧) ચિતોડગઢ (મેવાડ)માં મહા શુદ્ધિ ૨ ના દિવસે જીર્ણોદ્ધાર કરાવેલ જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયગંભીરસૂરિજી મહારાજ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૨) કરમદીગામ (રતલામ પાસે)માં મહા શુદ્ધિ ૨ ના દિવસે જિનમંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય પંચાસજી મહારાજ શ્રી મંગલવિજયજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

દીક્ષા—

(૧) પાટણમાં મહાશુદ્ધિ ૫ ના દિવસે પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી. ભુવનવિજયજીએ ધારી (અત્યારે પાલીતાણા) નિવાસી ભાઈ હિમ્મતલાલ વલ્લભદાસને દીક્ષા આપી. દીક્ષિતનું નામ મુનિશ્રી હેમપ્રભવિજયજી રાખીને તેમને પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજીના શિષ્ય બનાવવામાં આવ્યા.

[૨-૩] ગડમેડામાં ચૌષ વદિ ૧૩ના રોજ પૂજ્ય પંચાસજી મહારાજ શ્રી. ભાવવિજયજીએ પાવડા (મારવાડ) નિવાસી માણેકલાલજી સમરથમલજીને તથા ઉમરાવતી નિવાસી શા સોતારામ ચંદુલાલને દીક્ષા આપી. દીક્ષિતોનાં નામ અનુક્રમે મુનિશ્રી જ્ઞાનવિજયજી અને ચંદ્રિવિજયજી રાખી અનુક્રમે પેતાના તથા પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી સત્યવિજયજીના શિષ્ય બનાવ્યા.

ઉપાધ્યાયપદ—મેરાઉમાં મહા શુદ્ધિ ૫ અંચળગચ્છીય પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી ગુણસાગરજી ઉપાધ્યાય પદ અપાયા.

કાળધર્મ—

(૧) ધીણોજમાં મહા શુદ્ધિ ૧૦ સોમવારે વયોવૃદ્ધ પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી સુમતિવિજયજી કાળધર્મ પામ્યા.

(૨) પ્રભાસપાટણમાં મહા શુદ્ધિ ૫ વયોવૃદ્ધ પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી અચલવિજયજી કાળધર્મ પામ્યા.

સ્વીકાર—

હેમસારસ્વતસત્ર-ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ખાસ સમ્મેલન પાટણ-અહેવાલ અને નિબંધ. પ્રકાશક-ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, ડૉ. ભારતીય વિદ્યાભવન, અંધેરી, (મુંબઈ), મુદ્ર્ય-ત્રણ રૂપિયા.

દુઃખદ અવસાન

પાલનપુરનિવાસી શ્રીયુત નાથાલાલ જગનલાલ શાહ માહ સુદિ ૧૪ ના રોજ અવસાન પામ્યા છે. તેઓ ઇતિહાસ અને પુરાતત્ત્વના પ્રેમી હતા. તેઓ 'શ્રી જ્ઞેન સત્ય પ્રકાશ'ના ખાસ પ્રશંસક હતા અને માસિક માટે અચારનવાર લેખો મોકલીને તેમજ બીજી રીતે પોતાથી બનતો દરેક સહકાર આપતા હતા. તેમના આત્માને શાંતિ મળે !

૦૫૦

Shri Jaina Satya Prakasha

Regd. No. B. 3801.

આજે જ મંગલો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશનો

ત્રીજો વિશેષાંક

દી પો ત્સ વી-અં ક

રૂપર પાનાંના દરદાર અને સચિત્ર આ વિશેષાંકમાં વીર નિર્વાણ
સં. ૧૦૦૦થી વીર નિર્વાણ સં. ૧૭૦૦ સુધીનાં ૭૦૦ વર્ષના જૈન
ઇતિહાસને લગતી વિવિધ વિષયની સામગ્રી આપવામાં આવી છે.
તેમજ અનેક ચિત્રોથી અંકને સુશોભિત બનાવવામાં આવ્યો છે.
દરેક જૈન ઘરમાં આ અંક અવશ્ય હોવો જોઈએ.

છૂટક મૂલ્ય-સવા રૂપિયો.

એ રૂપિયા ભરીને શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના ગ્રાહક બનનારને
આ અંક ચાલુ અંક તરીકે અપાય છે.

—: લખો :—

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

જેશિંગભાઇની વાડી, ધોધાંદા

અમદાવાદ.